

МУНИЦИПАЛИТЕТ

ИЛИМИЙ-ПОПУЛЯРДУУ ЖУРНАЛ | ИЮЛЬ-АВГУСТ 2020 | № 7-8 (105-106) чыгарылышы

Муниципалитет – бул аймактын,
ал жерде жашаган калктын жана ЖӨБ органдарынын үчилтиги

БУЛ САҢДА:

ЖӨБ органындагы аялдар

- Аялдар – өнүгүүнүн ийгиликтүү демилгечилери, бирок алар жергиликтүү жамааттын жана үй-бүлөсүнүн көбүрөөк колдоосуна муктаж 2
- Аялдардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусу 3
- Аялдардын демилгелерине жана сунуштарына көрсөтүлгөн колдоо 5
- Жергиликтүү жамаатта аялдардын абалы жана өзүн көрсөтөйүн десе пайда болгон тоскоолдуктар 6

ЖӨБдүн кызмат көрсөтүүлөрү

- Көйгөйлүү кызмат көрсөтүүлөрдүн рейтинг: сап башында турган үчиликтен таштанды чыгаруу боюнча кызмат көрсөтүү чыгып кетти, анын ордун рейтингдин башына суу менен жабдуу кызмат көрсөтүүсү чыкты 9
- Кызмат көрсөтүүгө ыраазы болбогондук бул кызмат көрсөтүү эң маанилүү дегенди билдире бербейт 9

ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун

жаңылыктары

- ЖӨБ органдары элдин катуу абазын жакшыраак угушат 13
- Бардык фронттордо иш жүрүүдө 14
- Максаттуу ЖӨБдүн жашоочулары өздөрүнүн

- ЖӨБ органдарынын мүмкүнчүлүктөрүнө көбүрөөк ишенип калышты 15
- Жарандар максаттуу ЖӨБдө коррупция азыраак деп эсептешет 16
- Жарандардын башкарууга катышуу деңгээли максаттуу ЖӨБдө сакталып калды, бирок жалпы өлкө боюнча бул деңгээл түшүп кетти 17
- Максаттуу ЖӨБдүн жашоочулары күнүмдүк көйгөйлөрдү чечүү үчүн көбүрөөк мүмкүнчүлүктөргө ээ болушту 18
- Максаттуу ЖӨБдө гендердик теңдик 20
- COVID-19 пандемиясынын шартында Швейцариянын жардамы: Нарын, Чүй жана Ош облустарындагы 33 муниципалитетте жашаган 5061 муктаж үй-бүлө жана ЖӨБ органдары 6 миллион сомдон ашык суммага гуманитардык жардам алышты 20

ЖӨБдүн ресурстары

- Айыл чарба жерлеринин мамлекеттик фонду: бюджетти кантип толтурса болот? Текшерүүчү органдар менен келишпестиктерди болтурбоонун кандай жолдору бар? 22

Муниципалдык-жеке

өнөктөштүк

- ЖӨБ органы менен бизнестин өнөктөштүгү: элеттик тигүүчү цехти кантип ачса болот? ... 28

Негиздөөчү жана басып чыгаруучу

Өнүктүрүү саясат институту (ӨСИ)

Башкы редактор, ӨСИ башкаруучу төрайымы
Надежда Добрецова

Аткаруучу редактор
Нургүл Жаманкулова

Кыргыз тилиндеги котормонун редактору
Нургүл Жаманкулова
Дизайн жана жасалгалар
Адил Абдраимов

Кыргыз тилине которгон
Зейнеп Алтымышова

Журнал автордук макалаларды кабыл алат жана муниципалитеттерге даректелген акысыз жарнактарды жайгаштырат.
Журнал акысыз таркатылат, бирок ӨСИ акы төлөп жазылууну уюштуруу укугуна ээ.
Журналдагы макалалар басып чыгаруучу тараптын жана анын өнөктөштөрүнүн

көз карашын сөзсүз эле чагылдырбайт.
Макаланын мазмуну үчүн жоопкерчилик авторлорго жүктөлөт.
Бардык суроолор боюнча төмөнкү даректер аркылуу кайрылыңыздар:
почта – Кыргыз Республикасы, 720001, Бишкек ш., Үмөталиев көч., 108, Өнүктүрүү саясат институту, «Муниципалитет» журналынын редакциясы;
электрондук – office@dpi.kg nadya.dobretsova@gmail.com

Телефондор: (0312) 97-65-30 (31, 32, 33, 34)

Факс: (0312) 97-65-29

Журналда Өнүктүрүү саясат институтунун кызматкерлери тарткан жана Интернеттен алынган сүрөттөр пайдаланылды.

Массалык маалымат каражаттарын каттоо жөнүндө күбөлүктүн каттоо номери 1785.

ISBN 1694-7053

АЯЛДАР – ӨНҮГҮҮНҮН ИЙГИЛИКТҮҮ ДЕМИЛГЕЧИЛЕРИ, БИРОК АЛАР ЖЕРГИЛИКТҮҮ ЖАМААТТЫН ЖАНА ҮЙ-БҮЛӨСҮНҮН КӨБҮРӨӨК КОЛДООСУНА МУКТАЖ

*Надежда ДОБРЕЦОВА, “Муниципалитет” журналынын башкы редактору;
Сабина ГРАДВАЛЬ, ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун жетекчисинин орун басары;
Жамала УМАНКУЛОВА, “Erfolg Consult” ЖЧК командасынын лидери;
Оңолкан УМАНКУЛОВА, “Erfolg Consult” ЖЧК командасынын аналитиги*

Акыркы он жылдардан бери башкаруу системасындагы жетектөөчү кызматтарды ээлеген аялдар барган сайын азайып баратат. 2019-жылы “Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө” КР Мыйзамынын 59-1-беренесине түзөтүүлөр киргизилген. Ага ылайык, айылдык кеңештерде

депутаттык мандаттардын 30 пайыздан кем эмеси аялдар үчүн сакталган. Бул – башкаруу системасындагы гендердик теңдикти камсыз кылуу маселесинде алга карай ташталган чоң кадам. Үй-бүлөнүн жана аялдардын жашоо шартына тикелей таасирин тийгизген жергиликтүү маанидеги маселе-

лерди чечүү процессинде аялдардын бар болгону өзгөчө маанилүү.

Бирок жергиликтүү өз алдынча башкаруудагы гендердик теңсиздик маселеси мыйзамдарга квотаны киргизип коюу менен гана чечилип калбайт. Бир топ суроолор ачык бойдон кала берүүдө: Аял депутаттар канчалык ийгиликтүү жана натыйжалуу иштеп кетишет? Аялдар өздөрүн көрсөтө алышы үчүн эркек кесиптештери аларга кандай шарттарды түзүп бере алышат? Эркектер жергиликтүү өз алдынча башкаруунун деңгээлинде аялдарды башкарууга, өтө маанилүү маселелерди кабыл алуу процессине “киргизүүгө” даярбы? Аялдар өздөрү да демилге көтөрүп чыгып, эркектер менен тең ата чечимдер үчүн өзүнө жоопкерчиликти алууга даярбы? Аялдардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга натыйжалуу катышуусуна бут тоскон кандай негизги факторлор бар? Аялдардын алга суурулуп чыга албай жатканына чындап эле үй-бүлө, салт-санаалар жана дин себеп болуп жатабы же аялдар өздөрү да коомдук лидердин ролун алгысы келбейби, же бул иш алардын колунан келбей жатабы?

Бул суроолорго жоопторду жергиликтүү кеңештердин отурум залынан эмес, Кыргызстандагы айылдардын жана шаарлардын күнүмдүк турмушунан табууга болот. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасы аялдардын саясатка аралашуу деңгээлин жогорулатууга даярдыгын алдын-ала баалоо үчүн аялдардын жамааттардын күнүмдүк жашоосуна катышуусу үчүн түзүлгөн шарттарга, аялдардын кыймылдаткыч күч жана өнүгүү ресурсу катары өзүнө өзү берген баасына көз чаптырып көрүш керек. Бул үчүн Өнүктүрүү саясат институту ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун алкагында атайын сурамжылоо¹ жүргүздү. Бул сурамжылоо аялдардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусу үчүн түзүлгөн шарттарды жана катышуу деңгээлин аныктап чыгууга багытталган.

¹ Бул сурамжылоо Erfolg Consult ЖЧКнын изилдөөсүнүн алкагында эмес, ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун алкагында ӨСИНин күчү менен жүргүзүлгөн. Ошол себептен бул бөлүмдөгү маалыматтар үчүн Erfolg Consult ЖЧКсы өзүнө эч кандай жоопкерчиликти албайт.

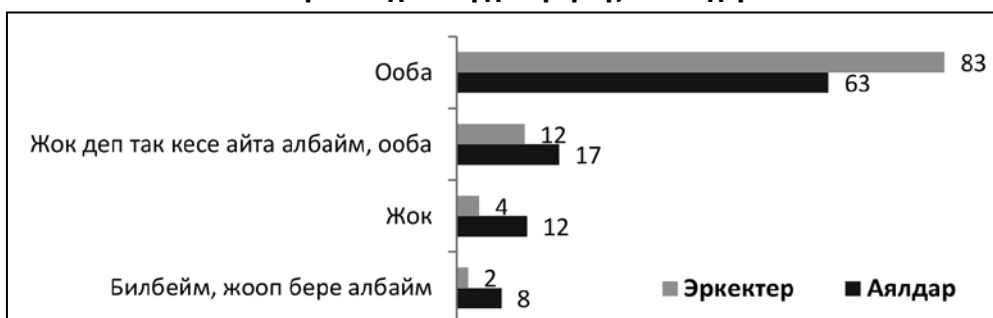
Аялдардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусу

Сурамжылоонун катышуучуларына жарандардын коомдук жана расмий иш-чаралардагы активдүүлүгүнүн деңгээлине баа берүү сунуш кылынган. Бул иш-чаралар: элеттик чогулуш, көчө жыйындары, бюджет боюнча коомдук угуулар, курултай жана жергиликтүү кеңештин сессиясы. Көзгө дароо урунган бир көрүнүш: жыйындар жана көчө чогулуштары өңдүү бейформал, коомдук иш-чараларга катышуу мүмкүнчүлүгүнө жана деңгээлине аялдар эркектер менен бирдей эле даражада баа беришкен. Бирок андан да көбүрөөк расмий иш-чараларга эркектерге караганда аялдар скептикалык маанайда карай турганы маалым болду. Айталы, бюджет боюнча коомдук угууларга катышуу деңгээлин терс

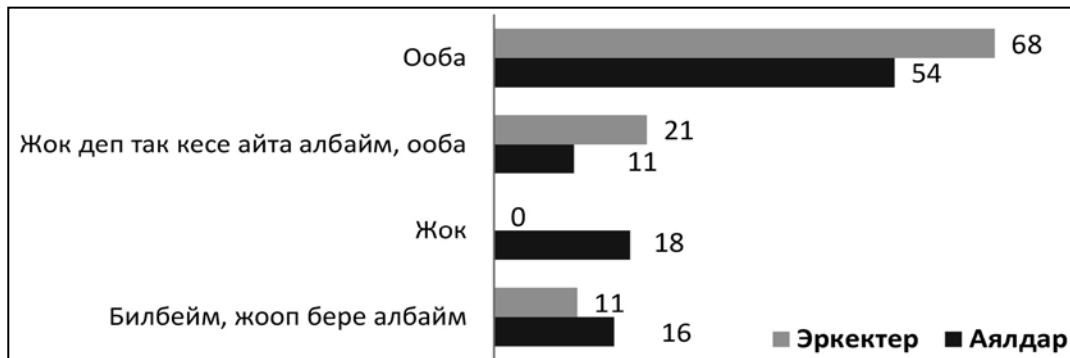
баалаган аялдардын үлүшү эркектерге салыштырмалуу 10 эсе көбүрөөк (сурамжылоого катышкан аялдардын 20% терс баасын беришкен). Аялдардын башка иш-чараларга да берген баасы терс болгон. Мисалы: курултайга катышуу деңгээлин терс баалаган аялдар эркектерге караганда 2,5 эсе көп (терс бааны сурамжылоого катышкан аялдардын 50 пайызы берген); жергиликтүү кеңештин сессиясына катышуу деңгээлине берилген терс баа – 7 эсе көп (сурамжылоого катышкан аялдардын 43 пайызы тарабынан жалпы терс баа алынган). Ошону менен бирге жарандардын катышуусу үчүн эң эле “ылайыксыз” деп аялдар курултайды аташкан – алардын жарымы курултайлар аялдардын чечим кабыл алууга катышуусу үчүн шарттарды түзөт дегенге ишенбейт.

Жалпысынан сурамжылоого катышкандардын басымдуу бөлүгү – 70 пайыздан ашыгы – өздөрүн

1-диаграмма. Өзүн турмуштук позициясы жигердүү жаран катары эсептеген респонденттердин үлүшү, пайыздар менен

2-диаграмма. Өз жамаатында активист катары таанылдым деп эсептеген респонденттердин үлүшү, пайыз менен

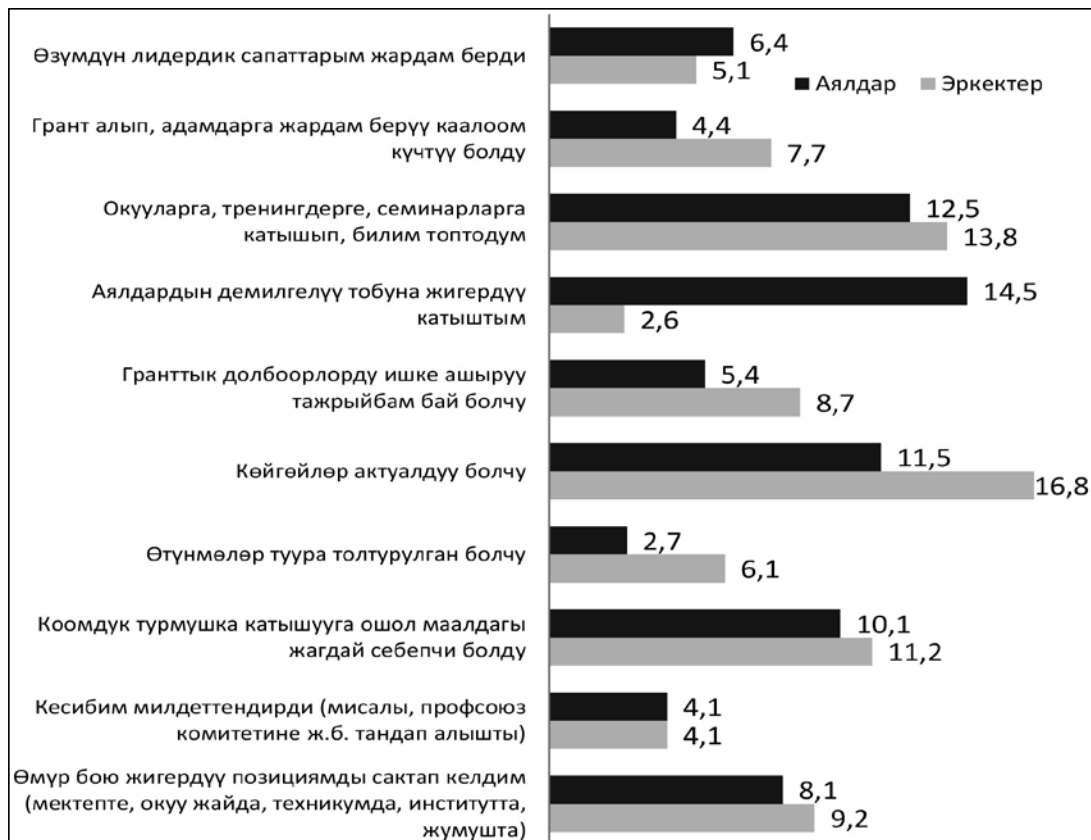

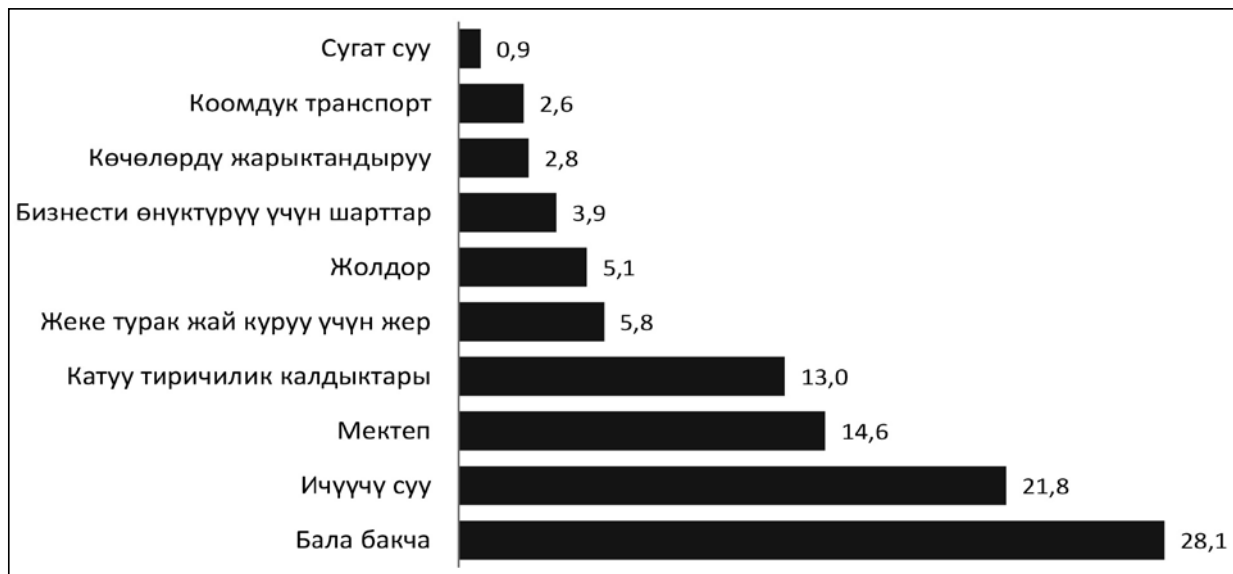
жигердүү жарандык позициясы бар жаран катары эсептешет. Эркектер арасында бул көрсөткүч 83 пайызды, аялдар арасында 63% түзөт. Бул эки жыныс үчүн тең эң жогорку көрсөткүч. Себеби өзүн жигердүү жарандык позициясы бар адам катары эсептеген аялдардын 60 пайыздан ашык болушу – бул регион үчүн салыштырмалуу жогорку көрсөткүч. Бул демек, аялдардын басымдуу бөлүгү коомдук турмушка кызыгат, жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуу үчүн өзүндө күч, дарамет бар болгонун сезип турушат.

Бирок баары эле бул потенциалын ачып бере албайт. Айталы, өз жамаатында активист болгонуна ишенген аялдар азайып калды – мындайлар 54% түзөт.

Респонденттердин басымдуу бөлүгү – 73 пайызы акыркы эки жылда айылдын же аймактын деңгээлинде коомго маанилүү маселелердин чечилишине салым кошконун ырастап жатышат. Ошону менен катар эркектер өздөрүн көбүрөөк эффективдүү иш алып бардым деп эсептешет. Айталы, өзүнүн же жамааттын көйгөйлөрүн чече алдым дегендер: 61% - аялдар жана 91% - эркектер. Эч кандай жыйынтыкка жете албадым дегендер – 20 пайызы аялдар жана 4 пайызы гана эркектер. Өз сунуштарын ишке ашыруу үчүн акча каражаты же жабдуу түрүндө ЖӨБ органдарынан, өнүктүрүү долбоорлорунан жана башка булактардан колдоого аялдарга караганда эркектер көбүрөөк ээ болот экен. Өз демилгелерин ишке ашыруу үчүн тыштан

3-диаграмма. Жарандардын демилгелерин илгерилетүүгө көмөкчү болгон факторлор, пайыздар менен

4-диаграмма. Аялдар чечүүгө аракет жасап келаткан артыкчылыктуу маселелер, пайыздар менен

жардам алганын эркектердин 89% ырастады. Ал эми аялдар арасында бул көрсөткүч болгону 49% түздү.

Дээрлик жарым учурда жарандар өздөрү үчүн маанилүү болгон маселелерге көңүлдү бурдуруп, социалдык жактан маанилүү маселелерди каржылоо үчүн сунуштарын иш планына жана жергиликтүү бюджетке киргизе алышкан. Ошону менен катар 17% көйгөйдү чечүү боюнча демилгени өз алдынча көтөрүп чыгып, демилгелүү топтун лидерлери болуп калышкан. Дагы 15 пайызы кайсы бир топтун атынан иш алып барса, калгандары

демилгесин ишке ашыруу үчүн башка ыкмаларды колдонушат. Аялдарга караганда (39%) эркектер (58%) маселени коомдук угууларда (чогулуштарда, бюджет боюнча коомдук угууларда), ошондой эле жергиликтүү кеңештердин сессияларында өз алдынча көбүрөөк көтөрүп чыгышат экен.

Аялдардын демилгелерине жана сунуштарына көрсөтүлгөн колдоо

Сунуштарды жана демилгелерди ишке ашырууга көмөк болчу эң эле натыйжалуу фактор деп жа-

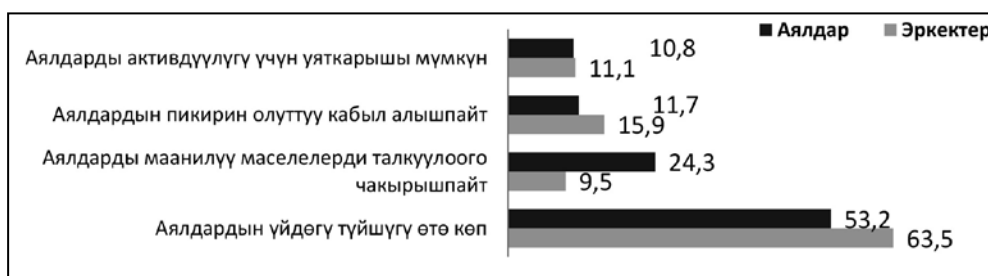
5-диаграмма. Өз демилгелерин ишке ашыруу процессинде аялдар туш болгон тоскоолдуктар, пайыздар менен

рандар төмөнкүлөрдү аташкан: коомдук угууларга жана иш-чараларга катышуу (14,5%), көтөрүлгөн көйгөйлөрдүн актуалдуулугу (13,7%), семинарлар жана тренингдер аркылуу жаңы билим алуу (12,9%), мажбурлоо жолу менен болсо да, коомдук турмушка катышуу (10,4%). Гендердик алкактан алганда, эркектер жарандардын көбү үчүн актуалдуу болгон көйгөйлөргө таянышат. Бул негизи салттуу саясий кыймыл-аракетке айланып калды. Ошондой эле эркектер гранттык долбоорлорду ишке ашырууда буга чейинки өзүнүн тажрыйбасына жана адамдарга жардам берүү каалоосуна таянаары белгилүү болду. Эң натыйжалуу факторлор деп аялдар өздөрүнүн демилгелүү топторго биригип кетүү жөндөмдүүлүгүн аташкан. Ошондой эле аялдар эркектерге караганда өзүнүн жеке лидердик сапаттарына таянышат экен.

Жарандар өзүнүн сунуштарын жана демилгелерин ишке ашыруу үчүн кайсы топтордун ичинен өнөктөштөрдү, саясий колдоону издешет? Биринчи кезекте ЖӨБ органдарынан жана жергиликтүү активисттерден – респонденттердин жарымы ушундай жооп кайтарган. Активисттердин болжол менен төрттөн бири колдоо издеп кайрылган экинчи ири топ – кызыкдар бюджеттик мекемелердин өкүлдөрү, айыл өкмөтүндө иштеген тааныштары жана кесиптештери. Болжол менен ар бир онунчу жаран колдоо издеп жергиликтүү коммерциялык эмес уюмдарга, таасирдүү жердештерине жана кесиптештерине кайрылышат экен. Бизнес өкүлдөрүнөн жана дин кызматкерлеринен өнөктөш издегендер көп эмес. Ошону менен катар эркектерге караганда (21,8%) аялдар (13,6%) жергиликтүү кеңештин депутаттарынын колдоосуна чанда гана ээ болушат.

6-диаграмма. Аялдарга жигердүү болууга бут тоскон факторлор, пайыздар менен

7-диаграмма. Чечимдерди, анын ичинде бюджет тууралуу чечимдерди кабыл алуу процессинде аялдардын ролун күчөтүү үчүн зарыл болгон чаралар тууралуу пикир, пайыздар менен

Жергиликтүү жамаатта аялдардын абалы жана өзүн көрсөтөйүн десе пайда болгон тоскоолдуктар

Аялдардын жергиликтүү жамааттагы абалына толуугу менен же жарым-жартылай канааттанган эркектер менен аялдардын үлүшү жалпысынан бирдей эле. Аялдардын абалына ыраазы болгон эркектер бир аз эле көбүрөөк – болгону 3 пайыз. Ошол эле маалда “акыркы жылдары бюджет боюнча коомдук угууларга катышкан аялдар көбөйдү” деп эркектерге карагандар аялдар 15 пайызга азыраак эсептешет.

Жалпысынан аялдар да, эркектер да бирдей эле “аялдар кайсы бир деңгээлде коомдук турмушта активдүү” деп эсептешет – респонденттердин дээрлик 60% ушундай пикирде. Көп деле жигердүү эмес дегендер 24%, атүгүл пассивдүү деп ойлогондор 11 пайызды түздү.

Аялдар үчүн артыкчылыктуу көйгөйлөрдүн сап башында бала бакча маселеси турат. Себеби бала бакча аялдын колун бошотот, ал акы төлөнгөн ишке орношуп, инсан катары өнүгүүсүнө жол ачылат. Ошондой эле таза сууга жеткиликтүүлүк маселеси да артыкчылыктуу маселелердин бири. Анткени

көп жерлерде сууну флягага жана чакага толтурууп алып аялдар жана балдар ташыйт. Бул маселелер ар бир үчүнчү жана бешинчи аялды тынчсыздандыраары белгилүү болду. Экинчи орунда мектептер жана таштанды чыгаруу маселелери турат. Ар бир жетинчи аял буларды артыкчылыктуу көйгөй катары тандап алышкан. Жергиликтүү жамааттарда жогоруда айтылгандардан башка маселелерди аялдар артыкчылыктуу деп тандаган учурлар сейрек.

Аялдардын артыкчылыктуу көйгөйлөрүн чечүүгө бут тоскон факторлордун арасында эң олуттуу үчөө бар. Биринчи фактор – жергиликтүү бюджеттеги каражаттын тартыштыгы. Муну сурамжылоого катышкандардын дээрлик ар бир үчүнчүсү көрсөткөн. Экинчи фактор – аткаминерлердин ичинен кызыкдар адамдардын көп жакшы активдүү болбогону, муну ар бир бешинчи респондент айткан. Үчүнчү фактор – мыйзамдар. Ар бир тогузунчу респонденттин баамында, мыйзамдар артыкчылыктуу көйгөйлөргө карата гендердик өңүттү эсепке албайт. Жергиликтүү жамаат жана мамлекеттик органдар тарабынан колдоого ээ болбогонун белгилегендердин үлүшү да оңой эмес. Бирок сурамжылоого катышкандардын ичинен мэрия жана айыл өкмөтү тараптан колдоого ээ болбогонун айтып даттангандардын саны өтө аз.

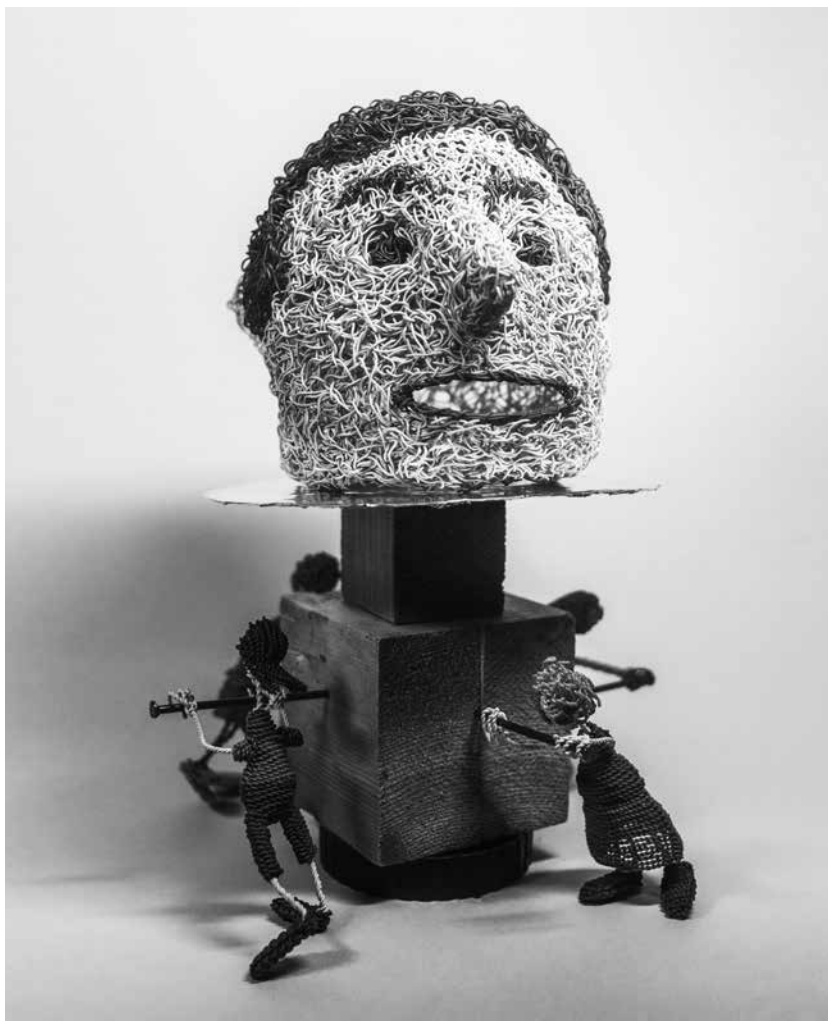
Жергиликтүү жамааттын коомдук турмушуна жигердүү катышууга аялдарга бут тоскон негизги көйгөй катары респонденттердин дээрлик 60% акы төлөнбөгөн, аягы көрүнбөгөн үй тиричилигин аташкан. Экинчи себеби – аялдарды жада калса маанилүү маселелерди талкуулоого чакырышпайт экен. Ошону менен катар бул факторлорго карата эркектер менен аялдардын пикири эки ача чыкканын белгилей кетиш керек. “Бизди чакырбайт” деп айткан аялдардын саны эркектерге караганда дээрлик 15 пайызга көп. Ошону менен бирге эркектердин дээрлик 10% аялдардын үйдөгү түйшүгү көп деп ойлошот. Мындан улам эркектердин болжол менен 10-15% аялдардын үй тиричилиги көп деген ой менен аларды маанилүү талкууга чакырбашы ыктымал деген тыянакты чыгарууга болот. Ар бир алтынчы аял алардын пикирин эч ким олуттуу кабыл албайт десе, ар бир онунчу аял коомдук турмушка жигердүү катышканы же демилге көтөрүп чыкканы үчүн уяткарышы мүмкүн деп коркот.

Респонденттердин жарымы жергиликтүү жамааттарда өз максаттарына жетип, ишке ашыруу үчүн эркектер менен аялдарга тең шарттар түзүлгөн деп эсептешет. Жарымынан көбү – 55% шарттар бирдей эмес дешет. Ошону менен катар аялдар үчүн

артыкчылыктар көбүрөөк дегендерге караганда (18%) эркектердин мүмкүнчүлүктөрү жакшыраак, кененирээк жана өтө көп дегендер басымдуулук кылат (37%).

Чечимдерди, анын ичинде бюджет тууралуу чечимдерди кабыл алуу процессинде аялдардын ролун күчөтүү үчүн зарыл болгон чаралар тууралуу пикирлер да эки ача чыкты. Респонденттердин болжол менен теңи чогулуштарга, жыйындарга жана угууларга катыштыруу үчүн аялдарга тең шарт түзүп бериш керек деп эсептешет (15,4,%); аялдар өздөрү жарандык жигердүүлүгүн көрсөтүп, укуктарын коргошу керек дегендер 14,8% түзөт; демилгелүү аялдар топторун түзүп, колдоого алыш керек дегендер 12%. Ошондой эле аялдарга алдыда болчу иш-чаралар тууралуу маалыматты көбүрөөк берип, мыйзамдарга гендердик теңдикке байланышкан талаптарды киргизиш керек дегендер да бар. Калыптанып калган ой жүгүртүүдөн баш тартып, аялдардын коомдогу ролуна карата көз карашты өзгөртүп, гендердик көйгөйлөрдү талкуулоо үчүн аянтча түзүп, жергиликтүү кеңештердин депутаттары жана ЖӨБ органдарынын башчылары менен аялдардын туруктуу жолугушууларын уюштуруу – бул маселени чечет деп эсептеген респонденттердин саны азыраак.

Аялдардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусуна карата гендердик теңдикти баалоо көрсөткөндөй, аялдардын коомдук турмуштагы ролу азыркыдан бир кыйла жогору боло алат. Аялдар тиричиликте шарт түзүүгө жана балдарга байланышкан маселелерди чечүүдө көбүрөөк активдүү. Бул эки негизги өңүт Кыргыз Республикасында аялдардын милдеттерине кирет деген түшүнүк терең сиңип калган. Ошол эле маалда жигердүү турмуштук позициясын билдирүү менен үй түйшүгүн кошо алып кетүү аялдар үчүн актуалдуу маселе бойдон кала берүүдө. Ошону менен катар респонденттер аялдардын ЖӨБ органдарында өз ордун табуусу үчүн түрдүү шарттарды түзүп берип, аянтчаларды ачып, мүмкүнчүлүктөрдү бериш керек деп эсептешет. Мунун баары аялдарга өз дараметин көрсөтүп, көбүрөөк ийгиликтерге жетүүгө өбөлгө болмок. Эркектер үчүн коомдук көйгөйлөрдү чечүүдө тоскоолдуктар аз болгонун эркектер да, аялдар да тастыкташууда. Ошону менен катар эркектер аялдардын жамааттагы абалына көбүрөөк позитивдүү маанайда баа беришет.

Көйгөйлүү кызмат көрсөтүүлөрдүн рейтингги: сап башында турган үчиликтен таштанды чыгаруу боюнча кызмат көрсөтүү чыгып кетти, анын ордун рейтингдин башына суу менен жабдуу кызмат көрсөтүүсү чыкты

*Надежда ДОБРЕЦОВА, “Муниципалитет” журналынын башкы редактору;
Сабина ГРАДВАЛЬ, ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун жетекчисинин орун басары;
Жамала УМАНКУЛОВА, “Erfolg Consult” ЖЧК командасынын лидери;
Оңолкан УМАНКУЛОВА, “Erfolg Consult” ЖЧК командасынын аналитиги*

Өнүктүрүү саясат институту түрдүү долбоорлордун алкагында жана өз демилгеси менен жарандардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга карата мамилесин көп жылдардан бери изилдеп келатат. 2020-жылы социологиялык сурамжылоо ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун буйрутмасы боюнча “Erfolg Consult” ЖЧКнын күчү менен өткөрүлгөн. Сурамжылоонун негизинде алынган маалыматтарга анализ “Erfolg Consult” ЖЧКнын жана Өнүктүрүү саясат институтунун биргелешкен күч-аракети менен жасалды. Анализдин жүрүшүндө буга чейин түрдүү долбоорлордун алкагында өткөрүлгөн сурам-

жылоолор маалында алынган маалыматтар колдонулду. “Муниципалитет” журналы жарандардын ЖӨБ органдарына, алардын ишине жана көрсөткөн кызматтарына карата пикирлерине арналган макалалардын серияларын улантууда. Буга чейин 2020-жылдын май жана июнь айларында чыккан сандарда изилдөөнүн айрым бир үзүндүлөрү берилген. Бул фрагменттер жарандардын ЖӨБго катышуу процесстерин жана жарандар ЖӨБдү кантип кабыл алаарын ачып берет. Бул жолку санга ЖӨБ органдары көрсөткөн кызматтар тууралуу жарандардын пикирлерин талдаган макалалар кошулду.

Кызмат көрсөтүүгө ыраазы болбогондук бул кызмат көрсөтүү эң маанилүү дегенди билдире бербейт

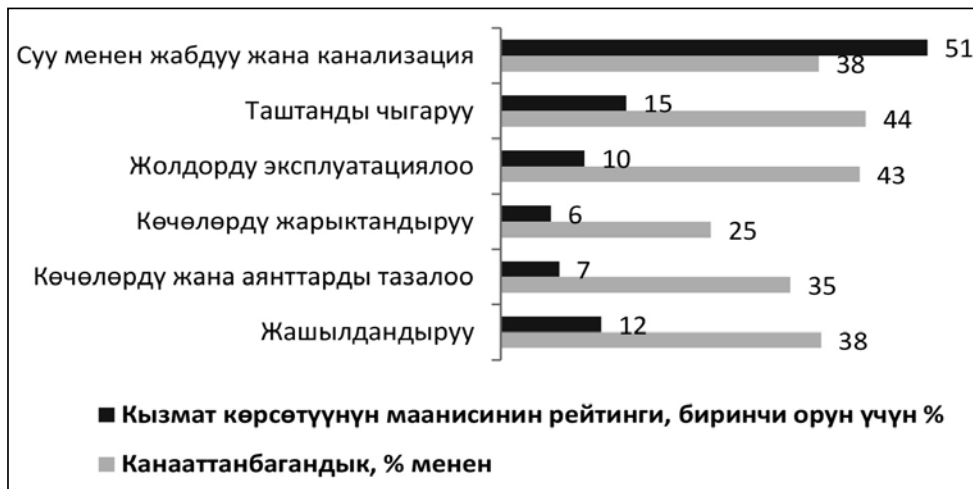
ЖӨБ органдары көрсөткөн кызматтарга карата аны колдонгон керектөөчүлөр – жарандар тарабынан баа берүүсүндө бир нече олуттуу өңүттөрү бар.

Биринчиден, ЖӨБ органдары кайсы кызмат көрсөтүүлөр жарандар үчүн өзгөчө маанилүү болгонун билиши керек. Бул пикирлер жарандардын жергиликтүү бюджеттин каражатын тигил же бул кызмат көрсөтүүгө багыттоого даярдыгы менен өлчөнөт. Экинчиден, ЖӨБ органдары кайсы кызмат

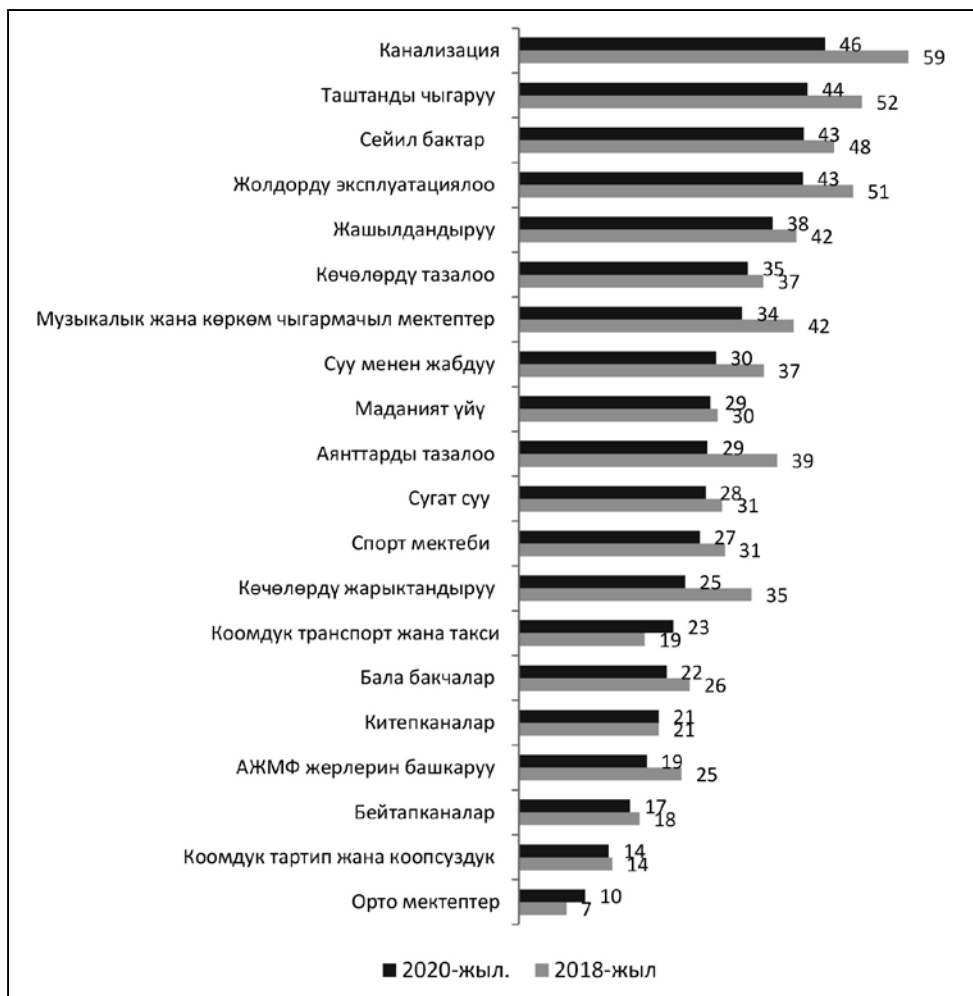
көрсөтүүлөр жарандардын өзгөчө кыжырын келтирип, канааттандырбаганын түшүнүп алышы керек. Чечим кабыл алуу процессинде бул эки көрсөткүчкө салыштыруу менен баа берилиши керек.

Мисалы, 2020-жылы таштанды чыгарууга, жолдорду эксплуатациялоого, жашылдандырууга канааттанбагандык жогорку деңгээлде болгон. Буга карабастан жарандардын көбү жергиликтүү бюджеттеги каражатты биринчи кезекте суу менен жабдуу жана канализация кызмат көрсөтүүлөрүн каржылоого багытташы керек деп эсептешет. Ошондуктан чечим кабыл алып жатканда атүгүл жарандардын кайсы бир кызмат көрсөтүүгө канааттанбагандык деңгээли жогору болгонуна карабастан ЖӨБ орга-

1-диаграмма. Кызмат көрсөтүүнүн маанилүүлүк рейтингинде жарандардын ошол кызмат көрсөтүүгө канааттанбоо деңгээлинин салыштырылышы, 2020-жыл

2-диаграмма. Жарандар ыраазы болбогон кызмат көрсөтүүлөрдүн рейтингин, 2018-2020-ж.ж., пайыздар менен

ны көбүрөөк маанилүү болгон кызмат көрсөтүүлөргө артыкчылык бериши керек. Жарандар өзүнүн ден соолугу жана коопсуздугу үчүн суу менен жабдуу жана канализация кызмат көрсөтүүлөрү канчалык маанилүү болгонун түшүнүү менен, мына ушундай кызмат көрсөтүүлөрдү тандап алышууда. ЖӨБ органы да дал ушундай жолду тандашы керек.

Жалпысынан жарандардын кызмат көрсөтүүнүн маанисине карата артыкчылыктары убакыттын өтүшү менен көп деле өзгөрбөйт: ондогон жылдар бою сап башынан үчөө түшпөй келди. Алар: суу менен жабдуу, таштанды чыгаруу жана жолдорду эксплуатациялоо. Дал ушул кызмат көрсөтүүлөр турмуш тиричилигин коопсуздугуна жана экономикалык активдүүлүккө тикелей таасирин тийгизээри маалым. Айталы, суу менен жабдуу иш жүзүндө бардык үй-бүлөлөрдүн саламаттыгына таасирин тийгизет, аялдар жана балдар бош убактысын суу ташыбай, башкача, натыйжалуу өткөрөт дегенди билдирет. Таштанды – ден соолукту, жолдор – коопсуздук жана экономикалык факторлорду билдирет. Андан кийин рейтингде көчөлөрдү жарыктандыруу, көчөлөрдү жыйнап-тазалоо жана жашылдандыруу турат. Жарандардын көз карашы боюнча, жолдорду эксплуатациялоону каржылоого болгон муктаждык бир аз азайды.

2018-жылга салыштырмалуу 2020-жылы кызмат көрсөтүүлөргө канааттанбоо деңгээли баа берилип жаткан кызмат көрсөтүүлөрдүн бардык өңүттөрүнө карата бир нече эсе түшүп кеткен. Бирок алардын арасында коомдук транспорт жок.

2007-жылдан тартып изилдөө башталгандан берки мезгил аралыгында айрым өтө маанилүү кызмат көрсөтүүлөргө карата

элдин нааразычылыгы салыштырмалуу түрдө азайып жатканы байкалууда. Көчөлөрдү жарыктандырууга кайсы бир даражада ыраазы болгон жарандардын үлүшү өстү – 13 жылда өсүш 30 пайызды түздү; жолдорду эксплуатациялоого ыраазылар – 24 пайызга; көчөлөрдүн тазаланышына ыраазылар – 7%; суу менен жабдууга ыраазы болгондор 6 пайызга көбөйдү. Бирок таштанды чыгарууга жана бала бакчаларга канааттануу деңгээли мурдагыдай бойдон кала берүүдө, атүгүл төмөндөп да баратат. Канализация жана суу бөлүштүрүү кызмат көрсөтүүлөрүнө канааттануу деңгээли гана туруктуу түрдө төмөндөп баратат – жада калса айыл тургундары да канализациясы жок жашагысы келбей калды. Кызмат көрсөтүүгө канааттандардын саны үч эсе азайып, өтө төмөнкү деңгээлге – 10 пайызга түшүп кетти.

3-диаграммада 2012-жылы канааттануу деңгээли түшүп кеткенин байкабай коюуга болбойт. Мунун түшүндүрмөсү бар. Жогоруда айтылгандай, ЖӨБдүн ишине канааттануу деңгээли жергиликтүү бюджеттердеги кирешенин деңгээлинен тикелей көз каранды. 2009-жылы үч деңгээлдүү бюджет киргизилип, 2010-жылы мугалимдердин айлык акысын көбөйтүүгө кенемте төлөө үчүн жоопкерчиликти ЖӨБ органдарына жүктөгөндөн кийин ЖӨБ органдары жергиликтүү маанидеги маселелерди каржылоо жөндөмдүүлүгүн дээрлик жоготуп алышты. Бул сөзсүз түрдө жергиликтүү кызмат көрсөтүүлөрдүн көлөмүнүн жана сапатынын түшүп кетүүсүнө алып келмек. Ал эми бул көрүнүш өз кезегинде жарандардын канааттануу деңгээлине да терс таасирин тийгизди.

Жарандар эң эле көйгөйлүү деп эсептеген кызмат көрсөтүүлөрдүн рейтингин 2014-жылдан кийин өзгөрдү. Лидерлердин үчилтигинен таштанды чыгаруу кызмат көрсөтүүсү чыгып кетти. Анын ордуна рейтингде биринчи орунду суу менен жабдуу кызмат көрсөтүүсү ээледі. Чындыгында эле Кыргыз Республикасынын ЖӨБ органдарынын көбү тушкелди ыргытылган таштандылар менен күрөштө

1-таблица. Акча каражаттары бөлүнүшү керек болгон кызмат көрсөтүүлөр, 2009-жыл

	Артыкчылыктуулук шкаласы					
	1	2	3	4	5	6
Суу менен жабдуу жана канализация	36%	13%	14%	10%	9%	16%
Таштанды чыгаруу	13%	22%	31%	17%	10%	6%
Жолдорду эксплуатациялоо	29%	27%	14%	15%	8%	4%
Көчөлөрдү жарыктандыруу	12%	19%	17%	22%	20%	8%
Көчөлөрдү жана аянттарды тазалоо	4%	9%	13%	21%	34%	16%
Жашылдандыруу	4%	8%	9%	12%	17%	48%

2-таблица. Акча каражаттары бөлүнүшү керек болгон кызмат көрсөтүүлөр, 2020-жыл

	Артыкчылыктуулук шкаласы					
	1	2	3	4	5	6
Суу менен жабдуу жана канализация	51%	7%	26%	7%	2%	7%
Таштанды чыгаруу	15%	25%	27%	15%	7%	11%
Жолдорду эксплуатациялоо	10%	19%	23%	23%	12%	14%
Көчөлөрдү жарыктандыруу	6%	15%	11%	24%	27%	17%
Көчөлөрдү жана аянттарды тазалоо	7%	16%	8%	13%	35%	22%
Жашылдандыруу	12%	18%	6%	19%	17%	29%

3-таблица. Жарандар эң көйгөйлүү деп эсептеген кызмат көрсөтүүлөрдүн рейтингин, 2007-2020-ж.ж., рейтингдеги орду

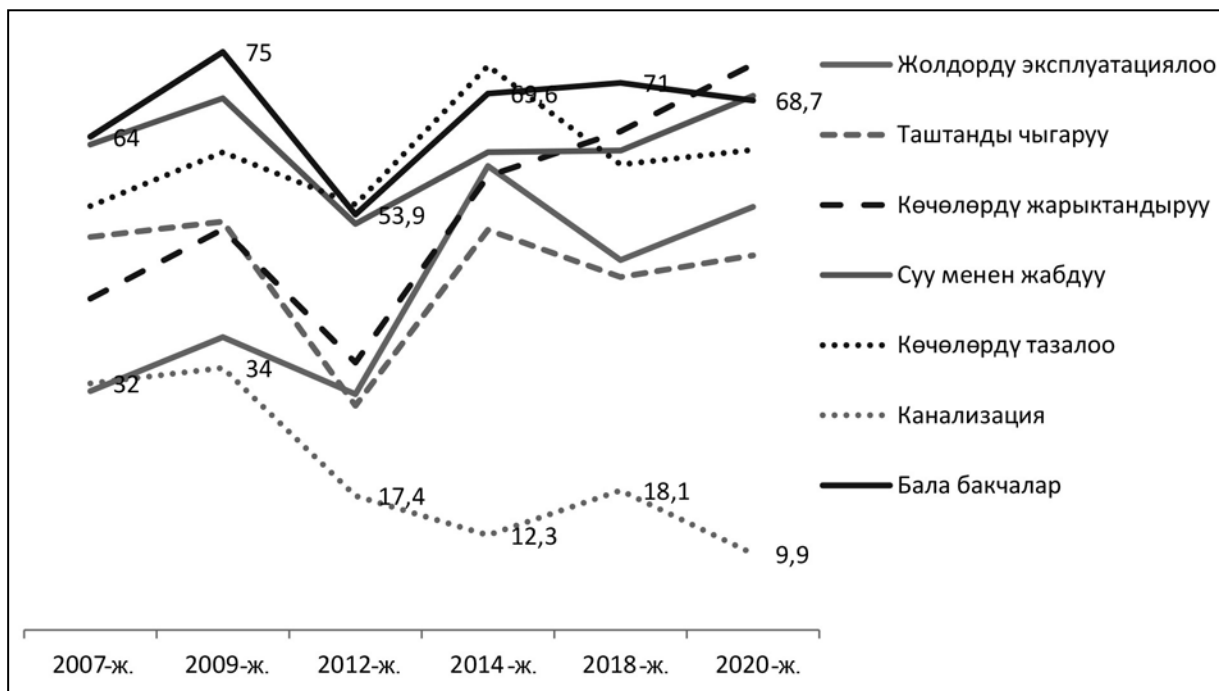
	2007-ж.	2008-ж.	2009-ж.	2012-ж.	2014-ж.	2018-ж.	2020-ж.
Жолдорду эксплуатациялоо	1	4	1	2	3	2	3
Таштанды чыгаруу	4	1	3	3	1	10	6
Көчөлөрдү жарыктандыруу	2	2	2	1	2	3	2
Суу менен жабдуу	3	3	5	5	4	1	1

кандайдыр бир деңгээлде ийгиликке жете алды, кантуу тиричилик калдыктарын туруктуу чыгарып туруу иши жөнгө салынды. Бул сектордо ЖӨБ органдары үчүн биринчи планда таштандыны жок кылуу маселеси турат. Бирок башкаруу органдарына караганда жарандар үчүн ал көп байкалган жери жок. Ал эми суу менен жабдуу, тескерисинче, элдин баамы боюнча эң көйгөйлүү маселеге айланды.

Суу менен жабдуу 2018-жылдан бери эң көйгөйлүү кызмат көрсөтүү бойдон калып жатканын эске алуу менен, бул маселени тереңирээк изилдеп көрүш керек. Жалпысынан алганда, прогресс көз көрүнөө болуп турат: 2020-жылы респонденттердин тиричилик шарттары оңолгон. Себеби респонденттердин көбү суу түтүк системасын колдонушат – 30,9%. 2018-жылы мындай респонденттердин үлүшү 22,1 пайызды түзгөн, ал маалда респонденттердин көбү жалпы колдонуудагы колонкалардан суу алышчу. Ошол эле кезде булактан же дарыядан суу алган жарандардын саны бир аз да болсо көбөйдү.

2020-жылы жарандардын басымдуу бөлүгүндө канализацияга жеткиликтүүлүк болгон жок. Мындайлардын саны өсүүдө: 2018-жылы 91% болсо, 2020-жылы

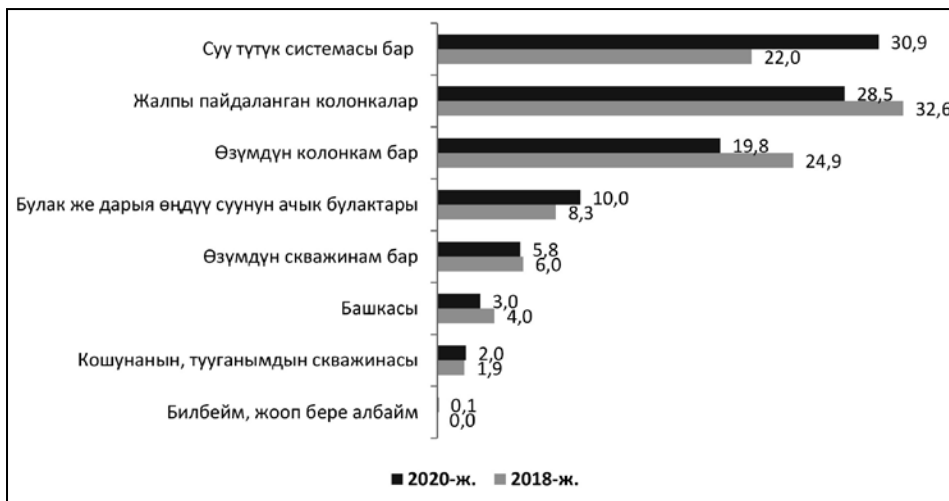
3-диаграмма. Айрым кызмат көрсөтүүлөргө толугу менен же жарым-жартылай канааттанган жарандардын үлүшүнүн динамикасы, 2007-2020-ж.ж., пайыздар менен

93 пайызга жетти. Бул көрсөткүчтүн өсүшүн канализация курулмалары катардан чыгып жатканы менен эмес, кожолуктардын саны көбөйүп, бирок канализациянын өзүнүн кубаттуулугу азайып баратканы менен түшүндүрсө болот. Албетте, респонденттердин көбү – элет жергесинде жашагандар. Айылдарда канализация ушул күнгө чейин сейрек көрүнүш бойдон кала берүүдө. Бирок техникалык прогресстин өнүгүүсү, айлана-чөйрөгө келтирилип жаткан зыяндын азайбай жатканы, жугуштуу оорулардын жайылуусу кир сууну тазартуу, элет жергесинде канализациялык курулмаларды уюштуруу маселесин күн тартибине чыгарууда. Азырынча Кыргыз Республикасы мындай зыяндын айлана-чөйрөгө жана адамдын коопсуздугуна жараткан коркунучуна баа бере элек. Бирок бул көйгөй биринчи планга чыга турган күн да алыс эмес.

Эл коопсуздукка көбүрөөк көңүл бура баштады. Мындан улам ичүүчү суунун сапатына жана үзгүлтүксүз берилишине коюлган талаптар да көбөйүүдө. Айталы, 2018-жылы респонденттер суунун начар басымын (60%), бир күн ичинде сууну берүү убактысынын аздыгын (29%) негизги көйгөй деп тандашса, 2020-жылы сууну берүү үзгүлтүккө учурап жатканына респонденттердин 80% даттанган. Ошондой эле суунун сапатына тынчсыздангандардын үлүшү бир кыйла көбөйгөн. Мурда “суунун сапаты тынчсыздандырат” деп жооп кайтаргандар дээрлик болчу эмес. Бул көрүнүштү эки өңүттөн түшүндүрсө болот: бир жагынан сууга жетүүгө байланышкан кырдаал, суунун сапаты начарлаган болушу мүмкүн. Экинчи жагынан жарандар суунун сапатына көбүрөөк көңүл бура баштаган болушу ыктымал. Себеби мурда жарандарды суунун жоктугу же анын тартыштыгы көбүрөөк тынчсыздандырчу. Экинчи өңүт чындыкка жакын дегенди статистика да тастыктап турат: 2020-жылы берилип жаткан суунун сапаты жакшыраак болушу үчүн көбүрөөк акча төлөөгө макул болгондор 76,5% түздү. Бул демек 2018-жылга караганда 6,9 пайызга көп дегенди билдирет.

4-диаграмма. Ичүүчү суунун булактары, 2020-жыл, пайыздар менен

Швейцариянын Өнүктүрүү жана Кызматташтык Агенттиги (SDC) аркылуу Швейцария өкмөтү каржылаган “Элдин үнү жана ЖӨБ органдарынын жоопкерчилиги: бюджеттик процесс” ДОЛБООРУНУН ЖАҢЫЛЫКТАРЫ

Түрмөктү ЭҮЖӨБОЖ
Долбоорунун
коомчулук
менен байланыш
боюнча адиси
**Нургуль
ЖАМАНКУЛОВА**
даярдады, ӨСИ

Жалпы редакция –
Сабина ГРАДВАЛЬ,
ЭҮЖӨБОЖ
Долбоорунун
жетекчисинин
орун басары, ӨСИ

ЖӨБ органдары элдин катуу абазын жакшыраак угушат

ЭҮЖӨБОЖ Долбоору 2011-жылдан 2020-жылга чейинки мезгил аралыгында Жалал-Абад, Ысык-Көл, Нарын, Ош жана Чүй облустарындагы жергиликтүү жамааттар жана ЖӨБ органдары менен иштешти. Долбоор жергиликтүү жамааттарга бюджетти башкарууга жигердүү катышууга, ал эми ЖӨБ органдарына жергиликтүү бюджетти элдин кызыкчылыгында, көбүрөөк натыйжалуу башкарууга жардам берип келди. ЭҮЖӨБОЖ Долбоору аталган облустардын ар бир районунан бирден максаттуу муниципалитетти конкурстун негизинде тандап алган. Бирок Долбоор Кыргыз Республикасынын бардык ЖӨБ органдарына кандайдыр бир деңгээлде колдоо көрсөтүп келди.

Максаттуу муниципалитеттерде ЭҮЖӨБОЖ Долбоору жарандардын ЖӨБго катышуу Моделин киргизүүгө көмөктөштү. Бул Модель ЖӨБ органдарына жарандарды артыкчылыктуу көйгөйлөрдү аныктоого, жергиликтүү маанидеги маселелердин

чечилишин биргелешип пландоого, жергиликтүү бюджеттерди жарандардын муктаждыктарына жараша бөлүштүрүүгө, ЖӨБ органдарынын ишине биргелешкен мониторинг жана баалоо жүргүзүүгө жардам берди. ЭҮЖӨБОЖ Долбоору иш алып барган облустардагы калган ЖӨБ органдарынын баары өнөктөш ЖӨБ болуп калды. Өнөктөш ЖӨБ органдары да ар кандай даражада колдоого ээ болушту. Буга кошумча долбоордун гранттык программаларына жана конкурстарына катышууга жол ачылды.

Долбоор тийгизген таасирди баалоо үчүн максаттуу жана өнөктөш муниципалитеттерде жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктарына өз-өзүнчө анализ жасалып чыкты. Жалпысынан изилдөө көрсөткөндөй, ЭҮЖӨБОЖ Долбоору өз карамагына алган максаттуу муниципалитеттерде жакшы жагына өзгөрүүлөр тезирээк ишке ашкан. Ал эми терс жагына өзгөрүүлөр жайыраак болго-

ну байкалган. Төмөн жакта ЖӨБ органдарынын өнүгүүсүнүн жана жарандар менен өз ара байланыштын өз-өзүнчө өңүттөрү боюнча маалыматтар берилди. Бул маалыматтарды изилдеп жатканда максаттуу жана өнөктөш ЖӨБ органдары ортосунда олуттуу айырмалар бар болгону аныкталды. Ал эми изилдөөнүн калган маселелери боюнча олуттуу айырмачылыктар байкалган жок.

Бардык фронттордо иш жүрүүдө

ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун таасири алдында жарандардын жергиликтүү жамааттардын өнүгүүсүнө катышуунун салттуу формалары бир кыйла өзгөрдү: мыйзамдарда бекитилген формасынан жарандык катышуунун заманбап механизмдерине айланды. Жарандардын ЖӨБго катышуу механизмдеринин логикалык жактан бири-бирине байланган топтому Долбоордун көмөгү менен мыйзамдарда бекитилди (КР Бюджеттик кодекси, Өкмөт, Финансы министрлиги жана ЖӨБЭММА бекиткен типтүү документтердин жана жоболордун топтому). Мисалы, жамаат муктаждыктарын биргелешип аныктоо, артыкчылыктуу көйгөйлөрдү иргеп алуу, аларды чечүүнү чогуу пландоо, бюджеттик процеске катышуу, биргелешкен мониторинг жана баалоо жүргүзүү, жарандардын демилгелерин жергиликтүү бюджеттен каржылоо өңдүү бир топ механизмдер сиңип калды. 2012-жылдан тартып бардык механизмдерди өлкөнүн беш облусундагы (Талас жана Баткен облустарынан башкалары) 100дөн ашык муниципалитет колдонуп келатат. Долбоор жаран-

дар менен ЖӨБ органдары ортосунда 250 миңден ашык жемиштүү байланыш түзүлгөнүн аныктады. Долбоордун тикелей таасири алдында ЖӨБ органдарынын жоопкерчилиги жана ачык-айкындуулугу бир кыйла күч алды. ЭҮЖӨБОЖ Долбоору бул муниципалитеттерде бюджеттик маалыматтын жаңы форматтарын колдонуу практикасын жайылта алды. Мисалы, инфографика, бюджеттин кыскача сүрөттөлүшү жана онлайн жарандык бюджет өңдүү форматтар көп колдонулуп жатат. 2019-жылы буларды Кыргыз Республикасындагы ЖӨБ органдарынын 71 пайызы колдонгон. Максаттуу ЖӨБ органдарында Бюджет ачык-айкындуулугунун муниципалдык индексинин мааниси дээрлик эки эсе – 32 баллдан 78 баллга чейин көтөрүлдү. Долбоордун гранттык программасынын таасири алдында ЖӨБ органдары инвестицияларды тартуу жана башкаруу көндүмдөрүн жакшырта алышты. Алар 129 жергиликтүү маселени чечип, муну менен жалпысынан 530 миң адамдын турмуш шартын оңдоп, 129 жумушчу орунду түзүштү. ЖӨБ органдарынын башында тургандардын кадрдык дарамети да өстү: ЖӨБ жетекчилери муниципалдык башкаруу жана жамаат менен байланыш түзүү көндүмдөрүн бир топ жакшыртышты, өтө чоң көлөмдөгү практикалык жана методикалык маалыматтарга ээ болушту (долбоор 20дан ашык тема боюнча жалпысынан 38 миң адамга тренинг өткөрдү).

ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун колдоосу менен ЖӨБ органдарынын укуктук жана институционалдык иш шарттары да оңолду: муниципалдык кызматчынын статусу жогорулады, квалификацияны жогорулатуу системасы түзүлдү, өкмөт өткөрүлүп берилген ыйгарым укуктарды каржылоо зарыл болгонун мойнуна алды, мамлекеттик органдар менен ЖӨБ органдары ортосундагы ыйгарым укуктар иш жүзүндө бөлүштүрүлө баштады, ЖӨБдү өнүктүрүү боюнча мамлекеттик программа түзүлүп, ишке ашырылып келатат, мыйзам долбоорлорун ЖӨБ органдары менен макулдашуу процесси жолго салынып келатат, жергиликтүү кеңештердин ишине административдик жана финансылык шарттар түзүлүүдө, ЖӨБ органдарын текшерүү жарым-жартылай иретке келтирилип калды ж.б. Ушунча жылдардан бери Долбоор ЖӨБдү өнүктүрүүнүн бардык өңүттөрү боюнча КР Президенттик аппаратына, КР Жогорку Кеңешине, КР Өкмөтүнө, Мамлекеттик кадр жана салык кызматтарына, Финансы, Экономика, Социалдык өнүктүрүү министрликтерине жана башка мамлекеттик органдарга көптөгөн кеп-кеңештерин берип келди; улуттук стратегиялык документтерде (өнүгүүнүн улуттук стратегияларында, ЖӨБдү өнүктүрүү боюнча мамлекеттик программаларда, бюджет аралык концепцияда, административдик-аймактык реформа боюнча концепцияда ж.б.) ЖӨБдүн кызыкчылыктары эсепке алынышына жетише алды.

Долбоор иш алып барган жылдар ичинде анын максаттуу муниципалитеттери өз райондорунда 11 жолу мыкты ЖӨБ органы деп таанылды, 70тен ашык

1-диаграмма. ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу жана өнөктөш муниципалитеттеринде ЖӨБ органдарына карата оптимисттик маанайдагы жарандардын үлүшүнүн динамикасы

муниципалдык кызматчы жана максаттуу ЖӨБ органдарынын жетекчилери “Муниципалдык кызматтын отличниги” жана “Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун отличниги” деген наамдарга ээ болушту.

Максаттуу ЖӨБдүн жашоочулары өздөрүнүн ЖӨБ органдарынын мүмкүнчүлүктөрүнө көбүрөөк ишенип калышты

Максаттуу ЖӨБ органдары жарандардын көйгөйлөрүнө жана муктаждыктарына көбүрөөк жана дыкаат мамиле жасай башташына Долбоор абдан көп күч-аракет жумшады. Бул үчүн Долбоор жарандарга өз үнүн жеткирүүнүн жаңы мүмкүнчүлүктөрүн берди. Айталы, Жамаат муктаждыктарын биргелешип аныктоо механизм киргизүү менен бул багытта жарандарга кеңири шарттар түзүлдү. Жергиликтүү жамааттын көйгөйлөрүн аныктоо үчүн ЖӨБ органдары менен жарандар ортосунда 68 миңден ашык байланыш түзүлдү; жарандар Биргелешкен аракеттер пландарына өздөрүнүн 800гө жакын сунушун киргизе алышты. Жарандардын демилгелери жергиликтүү бюджеттер аркылуу кайсы бир даражада ишке

ашты. Долбоор жарандардын ЖӨБ органдары менен байланыш түзүүнүн салттуу формасын – чогулуштарды жаңы деңгээлге чыгарды. Чогулуштар Жергиликтүү жамааттын Уставы менен регламенттештирилген. 2020-жылы да чогулуштарды максаттуу жана өнөктөш ЖӨБ органдары жигердүү түрдө өткөрүп келатышат.

Ошол себептен 2020-жылы ЖӨБ органдарына карата оптимисттик маанайда болгон жарандар ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу муниципалитеттеринде башка өнөктөш аймактарга караганда көбүрөөк болду. 2012-жылы максаттуу муниципалитеттерде оптимисттик маанайдагы жарандардын саны бир кыйла аз болчу. Бирок 2018-жылга чейин максаттуу муниципалитеттерде ЖӨБго карата оптимисттик маанайдагы жарандардын саны эки эсе көбөйдү. Салыштыруу үчүн айта турган болсок, өнөктөш муниципалитеттерде мындай маанайдагы жарандардын үлүшү болгону үчтөн бирин түзөт.

ЖӨБго карата кыжырдануу жана көңүл калуу эмоцияларын сезген жарандардын үлүшүндө да ушундай эле көрүнүштү байкоого болот. Өнөктөш ЖӨБ органдарына караганда максаттуу ЖӨБ органдарында мындай маанайдагы жарандардын үлүшү тезирээк азайган. Бирок 2018-жылдан 2020-жылга чейинки мезгил аралыгында жарандардын ЖӨБ

2-диаграмма. ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу жана өнөктөш муниципалитеттеринде ЖӨБ органдарына карата көңүл калуу жана кыжырдануу эмоцияларын сезген жарандардын үлүшүнүн динамикасы

3-диаграмма. 2018-жылдан 2020-жылга чейинки мезгил ичинде ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу жана өнөктөш муниципалитеттеринде коррупцияны байкаган жарандардын үлүшүнүн динамикасы, пайыздар менен

органдарын терс маанайда кабыл алуу динамикасында өнөктөштөргө караганда, максаттуу муниципалитеттерде начарлоо тезирээк болгон. Себеби жарандар ЖӨБ органдарынан көбүрөөк натыйжаны күтүшкөн. ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун таасири да мындай үмүттүн пайда болушуна салым кошкон.

Жарандар максаттуу ЖӨБдө коррупция азыраак деп эсептешет

ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун колдоосу менен ЖӨБ органдарынын ачык-айкындуулугу бир кыйла көбөйдү. Бюджеттик маалыматты жарыялоодо бул көрүнүш өзгөчө байкалууда. Ошондой эле Мамкаттоонун сайтына жайгаштыруу менен бардык ЖӨБ органдарында муниципалдык мүлккө байланышкан бүтүмдөр туралуу маалымат ачык болуп калды. Долбоор ЖӨБ органдарынын ачык-айкындуулугун мындан ары да жогорулатуу үчүн саясий шарттарды түзүп берди. Бул үчүн “Ачык өкмөт” аттуу Улуттук иш-аракеттер планына бир нече тийиштүү маселени кошту.

Натыйжада ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу муниципалитеттеринде айыл өкмөтүндө жемкорлуктун деңгээли өтө жогору деп эсептеген респонденттердин үлүшү 2012-жылдан бери азайып келатат. 2020-жылы мындай пикирдеги адамдардын саны 4,6 пайызга азайган. Өнөктөш муниципалитеттерде болсо айыл өкмөтүнө же мэрияга мындай баасын берген респонденттердин үлүшү 2020-жылы 0,8 пайызга гана азайган.

ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун өнөктөш ЖӨБ органдарына караганда максаттуу муниципалитеттеринде бюджетти башкарууда (20 пайыздан 16 пайызга чейин) жана мамлекеттик сатып алуулар процессинде (13,3 пайыздан 10,4 пайызга чейин) коррупцияны байкаган жашоочулар аз болгон. Ошол эле маалда өнөктөш ЖӨБ органдарында бул көрсөткүчтөр өстү: бюджетти башкарууда (17,2 пайыздан 18,4 пайызга чейин) жана мамлекеттик сатып алуулар процессинде (9,6 пайыздан 12,5 пайызга чейин) коррупцияны байкаган жашоочулар көбөйгөн.

ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу жана өнөктөш муниципалитеттеринде дагы бир тенденция байкалууда: жарандар жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө маалыматтын көлөмүнө жана сапатына канчалык ыраазы болгонуна баа берип калышты. Толугу менен ыраазылардын катары калыңдап, жарым-жартылай ыраазы болгондордун жана бул суроого жооп бере албагандардын саны аза-

юуда. Ошону менен катар ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун өнөктөш муниципалитеттерине караганда, максаттуу ЖӨБ органдарында маалыматка толугу менен канааттандардын үлүшү тезирээк көбөйүп жатат. Айталы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө маалыматка толугу менен ыраазы болгондордун үлүшү 2018-жылга салыштырмалуу 2020-жылы эки эсе көбөйгөн. Өнөктөш муниципалитеттерде болсо бул көрсөткүч үчтөн бирге гана көбөйдү.

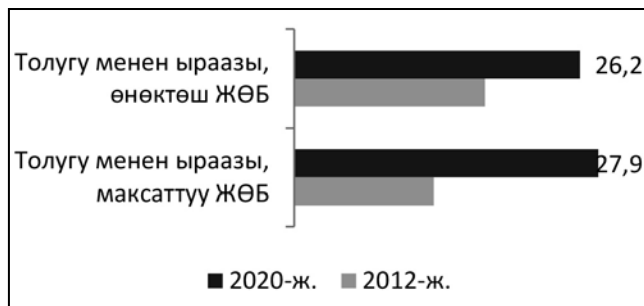
Ошондой эле ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу муниципалитеттеринде ЖӨБ органдарынын иши коомчулук үчүн ачык деп эсептеген жарандардын үлүшүндө өсүш көбүрөөк байкалууда. 2018-жылдан 2020-жылга чейинки мезгилде бул көрсөткүч максаттуу ЖӨБдө 22 пайызга, ал эми өнөктөш ЖӨБдө болгону 14,3 пайызга өскөн.

Жарандардын башкарууга катышуу деңгээли максаттуу ЖӨБдө сакталып калды, бирок жалпы өлкө боюнча бул деңгээл түшүп кетти

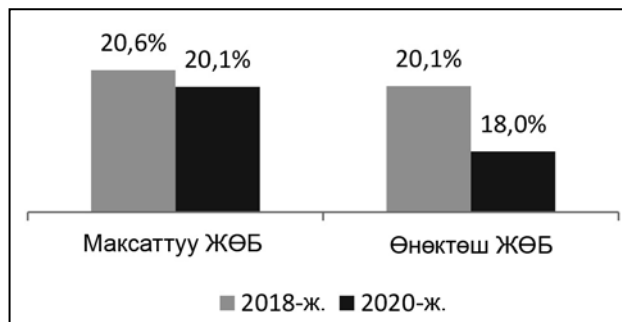
ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун ЖӨБ органдарына тийгизген тикелей таасиринин натыйжасында 49 (100%) максаттуу жана 298 (элеттик ЖӨБ органдарынын жалпы санынан 66%) өнөктөш ЖӨБ органы жарандардын артыкчылыктуу муктаждыктарын бюджетинде эсепке ала башташты. Жарандарды бюджеттик процесске тартып, алардын муктаждыктарын эсепке алуу боюнча милдеттүү талап биринчи жолу КР Бюджеттик кодексинде белгиленген. Натыйжада бюджеттик угууларды өткөргөн ЖӨБ органдарынын саны 2016-жылга салыштырмалуу 19 эсе көбөйдү. Ошентип, 2016-жылы угууларды 17 ЖӨБ органы, же 4 пайызы гана өткөрсө, 2019-жылы угууларды 330 ЖӨБ органы, же дээрлик 70 пайызы өткөрдү. Жамааттын муктаждыктарын аныктап, аларды жергиликтүү өнүктүрүү программаларына кошуу боюнча талаптар КР Экономика министрлиги бекиткен программаларды иштеп чыгуу методикасына кирди.

4-диаграмма. Максаттуу жана өнөктөш ЖӨБдүн алкагынан караганда, ЖӨБ тууралуу маалыматка толугу менен ыраазы болгон жарандардын үлүшүндөгү өсүш динамикасы, пайыздар менен

5-диаграмма. ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу жана өнөктөш ЖӨБ органдарында бюджет боюнча коомдук угууларга жарандардын катышуу деңгээлинин салыштырмалуу динамикасы, 2018-2020-ж.ж., пайыздар менен

Ошентип жалпы Кыргызстан боюнча жарандардын бюджет боюнча коомдук угууларга катышуу деңгээлинде төмөндөө байкалды. Бирок ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу муниципалитеттеринде бул көрсөткүч 2020-жылдагы тарыхый жогорку чекте (20 пайыздан ашык) сакталып калды. Өнөктөш ЖӨБ органдарында угууларга катышуу деңгээли 2 пайызга түшүп, Кыргызстан боюнча орточодон төмөн деңгээлден да түштү. Бирок максаттуу ЖӨБ органдарында угууларга катышуунун деңгээли олуттуу деле түшкөн жок, болгон жарым пайызга гана азайды.

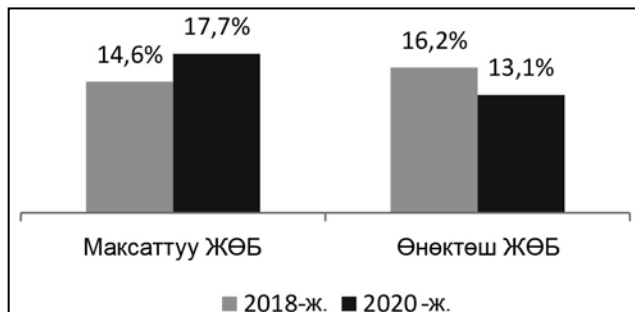
Максаттуу ЖӨБ органдарында угуулардын катышуучуларынын арасында аялдардын үлүшү көбөйгөнүн белгилей кетүү зарыл. Өнөктөш ЖӨБ органдарында бул көрсөткүч, тилекке каршы, азайды.

ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу да, өнөктөш да ЖӨБ органдарында бюджет боюнча гана эмес, ошондой эле тарифтер, кызмат көрсөтүүлөр жана жергиликтүү маанидеги башка маселелер боюнча чогулуштарга, коомдук угууларга жарандардын катышуу деңгээли да өсүп жатат. Бирок ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун таасири менен пайда болгон бул өсүштө сапаты жагынан чоң айырма бар: максаттуу муниципалитеттерде жарандардын катышуусунун натыйжа берген түрлөрү барган сайын популярдуу болуп жатат. Айталы, жөн гана маалымат алып, же пикирин айтып кала турган чогулуштар эмес, ЖӨБ органдарынын чечимине чындап таасирин тийгизе алган иш-чаралар (мисалы, угуулар, акча бөлүнчү долбоорду даярдап, тандай турган чогулуштар) көбүрөөк суроо-талапка ээ болуп турат. Мунун бир логикалуу түшүндүрмөсү бар: ЭҮЖӨБОЖ Долбоору максаттуу муниципалитеттерге жарандардын катышуусунун дагы да жемиштүү түрлөрүн киргизүүгө жардам берип жатат. Ушулардын алкагында жарандар ЖӨБ органдарынан кайтарым байланышты алып, алардын муктаждыктары жана каалоолору эсеп алынып, өзгөрүүлөр да болуп жатканын көрүшүүдө.

Жергиликтүү бюджеттин же тышкы жардамдын эсебинен каржылана турган долбоорлорду даярдоого

6-диаграмма. ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу жана өнөктөш ЖӨБ органдарында бюджет боюнча коомдук угууларга аялдардын катышуу деңгээлинин салыштырмалуу динамикасы, 2018-2020-ж.ж., пайыздар менен

же тандоого жарандардын катышуусун алып карасак, мында Долбоордун таасири өзгөчө байкалат. Муну бир себеп менен түшүндүрүүгө болот: ЭҮЖӨБОЖ Долбоору Биргелешкен аракеттер пландарын киргизүү жолу менен ЖӨБ органдарынын ишинин даректүүлүгүн олуттуу түрдө күчөтүүгө жардам берди. Себеби мындай пландардын арты менен ЖӨБ органдары иш-чараларды конкреттүү топторго, көчөлөргө ж.б. негиздүү түрдө байлай башташты. Жыл сайын жарандар менен ЖӨБ органдарынын биргелешкен аракеттеринин натыйжасында жергиликтүү жамааттардын 100-150гө жакын курч көйгөйү ушул пландар аркылуу чечилип келатат. Ошондой эле пландар ЖӨБ органдарынын кызматкерлеринин пландоо жаатындагы көндүмдөрүн да жакшыртууга жардам берүүдө. Чоң-Алай АА башчысы Тайирбек ЖАЙЧИ-БЕКОВ буларды белгиледи: “Биргелешкен аракеттер планы ЖӨБ органдарына жергиликтүү бюджеттерди башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатууга жардам берди. Себеби бюджеттеги каражаттар буга чейин болуп келгендей, пландалбаган, чукулунан чечилчү иштерди жасоого сарпталбай калды. План орто мөөнөттүү пландоо ишин жеңилдетип жатат. Себеби элдин катышуусу менен бир нече жылга артыкчылыктуу көйгөйлөрдү алдын-ала тандап алуудабыз. Айыл өкмөтүнүн ичинде да иш иретке келди, анткени кызматкерлер соңунда кандай максаттарга жетиши керектигин көрүп калышты”. Жамааттарды биргелешкен пландоо ишине катыштыруу менен ЖӨБ органдарынын инвестицияларды тартуу мүмкүнчүлүгү бир кыйла кеңейди. Айталы, 2018-жылы Чүй облусунда ЖӨБ менен жамааттын биргелешкен аракетинин натыйжасында 129 миллион сом тартылды. Бул демек, биргелешкен планды каржылоо үчүн зарыл болгон каражаттын 74% башка булактардан келди дегенди билдирет. Биргелешкен аракеттер планынын статусун жогорулатуу максатында 2019-жылы ЭҮЖӨБОЖ Долбоору элдин муктаждыктарын эсепке алган планды расмий Социалдык-экономикалык өнүгүү программаларына оодара баштады. Муну КР Экономика министрлигинин Методикасына адаптациялоо менен ишке ашырды.

Максаттуу ЖӨБдүн жашоочулары күнүмдүк көйгөйлөрдү чечүү үчүн көбүрөөк мүмкүнчүлүктөргү ээ болушту

ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун жергиликтүү жамааттарга тийгизген тикелей таасири жарандык катышуунун салттуу формаларын бекемдөөгө жардам берди: айылда жергиликтүү көйгөйлөрдү чечиш керек болгондо демилгелүү топтор дайыма эле түзүлө калчу. Бирок Долбоор демилгелүү топтордун статусун жолжоболоштурууга жардам берип, демилгелүү топтор койгон маселелерге ЖӨБ органдары жооп кайтара ала тургандай өз ара байланыштын формаларын конкреттештире алышты. Айталы, топторду түзүү, алардын өз ара байланышынын тартиби, бюджеттик процеске катышуу аркылуу көйгөйлөрдү чечүү ыкмалары, өнүгүү жолдорун ЖӨБ органдары менен биргелешип пландоо – мунун баары Жергиликтүү жамааттын Уставында бекитилип, биринчи жолу укуктук негизге ээ болду. 2014-жылга чейин уставдарда жергиликтүү жамааттардын мүчөлөрүнүн укуктары жана милдеттенмелери ар башкача чечмеленип келди, кээде колдонуудагы мыйзамдарга карама-каршы келген учурлар да болду. Ошол себептен Долбоор Кыргызстанда түрдүү жамааттардын мүчөлөрүнүн укуктарын теңдештирүүгө жардам берди. Муну Долбоор Уставдарды мыйзамдарга шайкеш келтирүү жолу менен ишке ашырды. Ошондой эле уставга жамаат мүчөлөрүнүн башка мыйзамдарда жазылбаган укуктарын колдонуу механизмдерин да кошту (мисалы, жергиликтүү кеңештин ачык сессиясына катышуу укугун колдонуу механизми). Натыйжада ар бир максаттуу ЖӨБ органында орточо 35 активист (баары болуп 1700 адам) дээрлик 190 демилгелүү топко биригип, ЖӨБ органдары менен чогуу маселелерин чече алышту.

ЭҮЖӨБОЖ Долбоору жарандардын ЖӨБго катышууга болгон Конституцияда бекитилген укугуна практикалык маани бере алды. Себеби Демилгелүү топтор жарандык катышуунун башкалардан айырмалуу “мектеби” болуп, көптөгөн жергиликтүү ак-

тивисттерге өзгөрүүгө мүмкүнчүлүк бар болгонуна ишенүүгө жардам берип, жергиликтүү өз алдынча башкарууда өзүн көрсөтө алуунун жаңы ыкмаларын тартуулады (максаттуу ЖӨБ органдарында демилгелүү топтордун 500гө жакын катышуучусу жергиликтүү кеңештердин депутаты, муниципалдык катчы, биргелешкен мониторингдин катышуучусу болуп, өз аймагын өнүктүрүүгө кошкон салымы үчүн мамлекеттик органдардан сыйлыктарды алышты).

Долбоор жарандардын өз демилгелерине жергиликтүү бюджеттен колдоо алуу мүмкүнчүлүгүн нормативдик жактан аныктап берүүгө көмөктөштү – бул “Жергиликтүү демилге” аттуу механизмди расмий түрдө бекитүү жолу менен ишке ашты. Жергиликтүү жамааттардын жоопкерчилиги да көбөйдү, жарандар көптөгөн маселелерди чечүүгө катышууга даяр болуп калышты: 2012-жылга салыштырмалуу 2019-жылы жергиликтүү демилгелерди ишке ашырууга карата жамааттардын активдүүлүгү дээрлик үч эсе, тагыраак айтканда 31 демилгеден 100 демилгеге чейин көбөйдү.

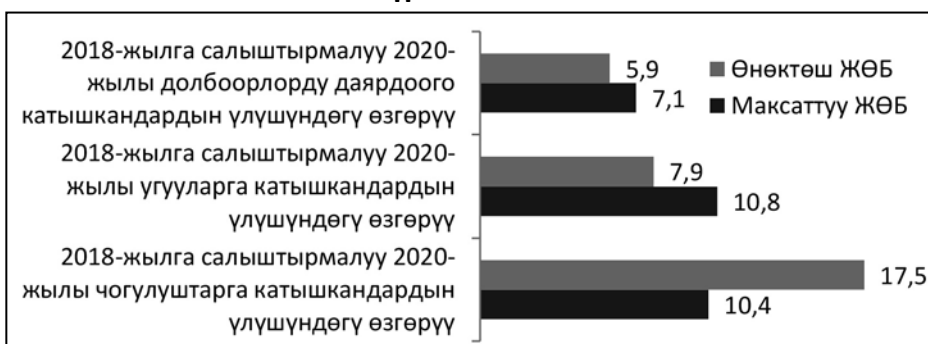
Изилдөөнүн жыйынтыктары көрсөткөндөй, ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун максаттуу жана өнөктөш муниципалитеттеринин жашоочуларынын өз шаарынын же айылынын коомдук иштерине катышуу деңгээли 2020-жылы деле өзгөргөн жок. 2018-жылга салыштырмалуу азыр дээрлик 65 пайызды түзөт. Бул демек 9 пайызга көп дегенди билдирет. Бирок өнөктөш ЖӨБго салыштырмалуу максаттуу муниципалитеттерде коомдук турмушка катышуунун практикалык тажрыйбасына ээ болгондордун саны тезирээк өсүүдө. Айталы, 2015-жылга салыштырмалуу максаттуу муниципалитеттерде коомдук иштерге буга чейин катышкан жарандардын үлүшү 20 пайызга көбөйгөн. Ал эми өнөктөш муниципалитеттерде болгонун 11 пайызга гана өсүш байкалган.

Өз шаарын же айылын көрктөндүрүү боюнча иштерге катышууну каалагандардын катары калындап жатат. Айталы, 2020-жылы катышууга даярдыгын тастыктагандардын үлүшү 70 пайыздан көп болуп, 2018-жылга салыштырмалуу 9,7 пайызга өскөн. Атүгүл шаарды же айылды көрктөндүрүү боюнча жумуштарга иш жүзүндө катышып калган

7-диаграмма. Максаттуу жана өнөктөш ЖӨБ органдарында жарандардын катышуу формаларынын деңгээлиндеги өсүш, пайыздар менен

8-диаграмма. Коомдук иштерге катышкан жарандардын үлүшүндө өсүш динамикасы

жарандардын саны да көбөйүп, 2020-жылы 36,7 пайызды түздү.

Максаттуу ЖӨБдө көрктөндүрүү иштерине өзү катышкысы келген жарандардын көп болгонун мындай деп түшүндүрсө болот: ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун жардамы менен ЖӨБ органдары инвестицияларды тартуу жана башкаруу көндүмдөрүн жакшырта алышты; 530 миң адамдын турмуш шартын оңдоп, 129 көйгөйлүү маселени чечишти, 129 иш ордун түзүштү. Долбоор Кыргыз Республикасынын бийлиги жана өнүгүү боюнча өнөктөштөрү үчүн прецендент түзүп берди – Долбоор өлкө тарыхында биринчи жолу гранттык программаны жергиликтүү бюджеттер аркылуу ишке ашырды. Мындай кадам гранттык каражаттардын максаттуу сарпталышына көзөмөлдү бир топ күчөтүүгө шарт түздү. Мында мамлекеттик сатып алуулардын катаал жол-жоболору колдонулду. Ошол эле кезде ЖӨБ органдары бюджеттик жана бюджеттен тышкаркы инвестицияларды башкаргандыда үйрөнүп жатышты.

Максаттуу ЖӨБдү гендердик теңдик

Жалпысынан ЖӨБ органдарынын жоопкерчилик чөйрөсү – жергиликтүү маанидеги маселелер – жамааттын бардык жашоочуларына даректелген. Ошол себептен формалдуу түрдө аларды гендердик жактан нейтралдуу деп тааныса болот. Бирок иш жүзүндө ЖӨБ органдары аялдар менен эркектердин тең укуктуулугуна таасирин тийгизе алышат.

ЭҮЖӨБОЖ Долбоору ЖӨБ органдарынын ишин жыйынтыгында гендердик теңдик үчүн шарттарды түзүп берүүгө умтулуп келди. Долбоор муну гендердик шарттарды Жамаат муктаждыктарын биргелешип аныктоо механизминде киргизүү жолу менен жасоого умтулду. Бул механизмде квота белгиленген – катышуучулардын бери дегенде 30% бир жыныстын өкүлү болушу керек. Натыйжада артыкчылыктуу маселелерди аныктап, ЖӨБдүн ишин пландоого катышкан аялдардын саны көбөйдү: 2012-жылы 35 пайызды түзүшү керек болсо, 2019-жылы бул көрсөткүч дээрлик 50 пайызга жетти. Долбоордун таасири менен ЖӨБ органдары аялдардын артыкчылыктуу муктаждыктарына реакция жасап, жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү боюнча Биргелешкен аракеттер планына гендердик өңүтү бар иш-чаралардын 47 пайызын киргизди (мектептер, бала бакчалар, ичүүчү суу, маданият, көчөлөрдү жарыктандыруу, сейил бактар ж.б.).

ЭҮЖӨБОЖ Долбоору гранттык программа аркылуу аялдардын абалына максаттуу түрдө таасирин тийгизип келди: гранттык долбоорлордун 68% гендердик өңүтү бар маселелерди чечүүгө багытталган (87% Ош облусунда); 27 миң аял гранттык долбоорлордон пайда тапты (жалпы санынан 51%); гранттык долбоорлор түзгөн иш орундарынын 43 пайызын аялдар ээлешти. Мындай жыйынтыкка жетүү үчүн долбоор өтүнмөлөрдү баалоо системасына атайын талапты киргизген – артыкчылыктуу көйгөйдү аныктоого катышкан аялдардын саны жана үлүшү өтүнмөдө көрсөтүлүшү керек.

“Жергиликтүү демилге” конкурсунда аялдардын демилгелери байгелүү орундардын 50% ээлеп, 154 демилгенин ичинен 80 демилге финансылык колдоого ээ болду. Баса, өз демилгелерине кошо-каржылоо издөөдө эркектерге караганда аялдардын аракетинен көбүрөөк майнап чыкты. Аялдар эркектерге салыштырмалуу үчүнчү жактан тартылган каражатты орточо 6 пайызга көбүрөөк колдонот.

Аялдардын өздөрү болсо, долбоорлорго катышып, үнүн жеткирүүнүн, өзүн көрсөтө алуунун жаңы мүмкүнчүлүктөрүнө ээ болушту. Айталы, демилгелүү топтордун курамындагы аялдардын үлүшү өсүп жатат: 2012-2015-жылдары 36% болсо, 2016-2020-жылдары 43 пайызга чейин өстү. Көптөр жергиликтүү кеңештин депутаты болуп, кызматта өсүшкө жете алса, башкалары биргелешкен мониторинг жана баалоо топторунда ишин улантып кетишти. Мисалы, мониторинг жүргүзгөн топтордо аялдардын үлүшү 37 пайыздан 44 пайызга чейин көбөйдү. Аялдар “Жергиликтүү демилге” конкурс аркылуу өздөрүн көрсөтө алышты. Конкурста жиберишкен өтүнмөлөрдүн 54% аялдар жазып жиберилген. Боролдой айылдык аймагында жашаган кондистер Лариса КУСОВА 2015-жылга чейин жергиликтүү активист катары ЖӨБдү абдан көп сындап келген эле. Ал өзү да бир нерсени өзгөртүүгө жөндөмдүү болгонун түшүнчү эмес. Долбоордун колдоосу менен Лариса жергиликтүү өз алдынча башкаруунун маңызын түшүнүп, жергиликтүү кеңештин депутаттыгына аттанууну чечти. Төрт жылдын ичинде ал жамааттын эрежелерин бузгандарды тартипке келтирип, көпүрөнүн курулушун баштоону талап кылып, социалдык маселелер боюнча туруктуу комиссиянын төрайымы катары аярлуу топтордун көйгөйлөрүн жигердүү түрдө чечип келатат.

COVID-19 пандемиясынын шартында Швейцариянын жардамы: Нарын, Чүй жана Ош облустарындагы 33 муниципалитетте жашаган 5 061 муктаж үй-бүлө жана ЖӨБ органдары 6 миллион сомдон ашык суммага гуманитардык жардам алышты

“Элдин үнү жана ЖӨБ органдарынын жоопкерчилиги: бюджеттик процесс” Долбоорунун алкагында 29 айылдык аймакка жана Кемин шаарына жардам берилди¹. Аталган долбоорду Швейца-

риянын Өнүгүү жана Кызматташтык агенттиги аркылуу Швейцариянын Өкмөтү (SDC) каржылайт жана Өнүктүрүү саясат институту (ӨСИ) аткарат. Көрсөтүлгөн жардамдын жалпы суммасы 6 млн.

¹ Долбоордун максаты – ЖӨБ органдарына коомдук каражатты азыркыдан да ачык-айкын жана натыйжалуу башкарууга үйрөтүү, жарандардын муктаждыктарын жана

артыкчылыктарын эсепке алуу менен чечим кабыл алуу процессине жарандардын катышуусун күчөтүү. Долбоор тууралуу толук маалыматты алуу үчүн: www.vap.kg

571 миң 480 сомду түздү. “Швейцария элинин колдоосу менен Долбоор Чүй, Нарын жана Ош облустарынын аймагында жайгашкан 33 муниципалитеттеги (27 максаттуу жана 6 өнөктөш) 5 061 муктаж үй-бүлөгө жардам көрсөттү. ЖӨБ органдарына көмөк көрсөтүүнүн алкагында элге гуманитардык жардам таратылды, ал эми айыл өкмөтүнө/мэрияга каттагандарга, ЖӨБ органдарынын кызматкерлерине антисептиктер тапшырылды. Гуманитардык жардам азык-түлүк баштыгы түрүндө берилди. Ал баштыкка ун, макарон, кумшекер, гречка, коюу сүт, чай, өсүмдүк майы салынган. Гумжардамды ЖӨБ иштери жана этностук мамилелер боюнча мамлекеттик агенттиктин (ЖӨБЭММА), Кыргыз Республикасынын ЖӨБ Союзунун өкүлдөрүнүн катышуусу менен Өнүктүрүү саясат институту ачык конкурс өткөрүп сатып алган¹, – деп айтты Долбоордун жетекчиси Бекболот БЕКИЕВ.

Берилип жаткан жардамдын ачык-айкындуулугун жана даректүүлүгүн камсыз кылуу максатында жериндеги айыл өкмөттүн/мэриянын буйругу менен комиссиялар түзүлдү. Бул комиссиялардын курамына айыл өкмөтүнүн/мэриянын өкүлдөрү, айылдык кеңештин депутаттары, биргелешкен мониторинг жана баалоо тобунун (БМЖБТ) мүчөлөрү, жергиликтүү жамааттардын активисттери киришти. Комиссиялар гуманитардык жардамды кабыл алууга жана аны тизме боюнча муктаж адамдарга таратып берүүгө тикелей катышты. Муктаждардын тизмеси түзүлүп жатканда буга чейин башка булактардан жардам алган адамдар бар экени эсепке алынды.

“Гумжардам алгандардын тизмесине негизинен ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү балдары бар, жону жука үй-бүлөлөр кирди. Долбоордун жардамы менен биз аларга ушундай оор мезгилде колдоо көрсөтө алдык”, – деп айтты Бурана айыл өкмөтүнүн социалдык кызматкери, гумжардамды бөлүштүрүү боюнча комиссиянын мүчөсү Айнура

СЕЙДАКМАТОВА. Ар бир үй-бүлө 1200 сомдун тегерегинде азык-түлүк баштыгын алды. Бул баштыкка негизинен жергиликтүү өндүрүшчүлөрдүн товарлары жана азык-түлүктөрү кирди. Азык-түлүк баштыгын алган муктаж жашоочулар, аларга кошулуп айрым айыл өкмөт башчылары да пандемия маалында ушундай колдоо көрсөтүп жаткан донорго ыраазычылыгын билдиришти.

СЫЧЕВА Юлия, 38 жашта, Баатыр эне, Чүй облусунун Кемин районундагы Боролдой ААнын тургуну: “Менин жети балам бар, аларды өзүм багып жатам. Жакында эле жолдошумдан айрылдым. Донордун бул жардамы өз убагында келди”.

Нарын облусундагы Ак-Тал айыл өкмөтүнүн башчысы САТАРОВ Эркин буларды айтты: “Коронавирус пандемиясынын кесепеттери баарыбызга терс таасирин тийгизди. Мисалы, биздин айылдык аймакта карантин маалында кирешесинен ажырап, жардамга муктаж болуп отурган адамдардын саны кескин көбөйдү. Ушундай оор кезеңде биздин муниципалитетке колдоо көрсөтүп жаткан мамлекеттик органдардын жана түрдүү демөөрчүлөрдүн катарында швейцариялык “Элдин үнү” долбоору да бизге чоң жардам берди. Бул долбоордун жардамы менен биз дагы 48 үй-бүлөнү азык-түлүк менен камсыздай алдык. Муниципалитетибиздин атынан Швейцариянын Өкмөтүнө жана Долбоордун аткаруучусуна терең ыраазычылыгыбызды билдиребиз”.

Швейцария Өкмөтү бир нече жылдардан бери Кыргыз Республикасынын өнүгүүсүнө колдоо көрсөтүп келатат. 1994-жылдан тартып Швейцария Кыргызстанга 400 миллиондон ашык швейцар франкын (болжол менен 28 миллиард сом) техникалык, финансылык жана гуманитардык жардам түрүндө берди. Толугураак маалыматты сайттан таба аласыз: <https://www.eda.admin.ch/bishkek>

¹ <http://dpi.kg/ru/about/tenders/full/143.html>

USAID
АМЕРИКАНЫН ЭЛИНЕН

**USAIDдин “Ийгиликтүү аймак”
Долбоору тарабынан даярдалды¹**

¹ Бул макала Америка Кошмо Штаттарынын эл аралык өнүктүрүү агентствосу (USAID) аркылуу Америка элинин жардамы менен ишке ашырылды. Макаланын мазмуну үчүн DAI Global LLC жооптуу жана ал USAID же Америка Кошмо Штаттарынын өкмөтүнүн көз карашын сөзсүз түрдө чагылдыруусу шарт эмес.

Айыл чарба жерлеринин мамлекеттик фонду: бюджетти кантип толтурса болот? Текшерүүчү органдар менен келишпестиктерди болтурбоонун кандай жолдору бар?

Бакыт АЙТКУЛОВ,
USAIDдин “Ийгиликтүү аймак”
Долбоорунун компонентинин лидери

Жерлер жана менчик – бул жергиликтүү өз алдынча башкаруунун негизги байлыгы, баштапкы экономикалык ресурсу. Бирок өзгөчө элеттик ЖӨБ органдарынын муниципалдык менчигинде киреше алып келчү жерлер жана объекттер көп деле эмес. Ошондуктан мамлекет Айыл чарба жерлерин кайра бөлүштүрүү боюнча мамлекеттик фонддун (мындан ары – АЖМФ) карамагындагы жерлерди ЖӨБ органдарынын башкаруусуна өткөрүп берген. Бул болсо жергиликтүү бюджетти толуктап алуу үчүн берилген чоң мүмкүнчүлүк эле. Бирок бул жерлер потенциалында алып келүүгө жөндөмдүү болгон кирешени ЖӨБ органдары алып жатышабы? Бул потенциалдуу кирешенин көлөмү кандай? Ыктымал киреше эмес, реалдуу кирешеге айландыруу үчүн эмне кылса болот? Ушул жана башка суроолорго “Ийгиликтүү аймак” Долбоору Кыргыз Республикасынын айрым муниципалитеттерине берген жардамдын алкагында алган тажрыйбасы жооп берсин.

Бул чөйрөдөгү маанилүү ченемдик укуктук акт – Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн

№243 “Айыл чарба жерлеринин мамлекеттик фондунун жерлерин ижарага берүүнүн шарттары жана тартиби жөнүндө типтүү жобо тууралуу” Токтому. Бул Токтом Айыл чарба жерлеринин мамлекеттик фондунун (АЖМФ) жерлерин берүү жана башкаруу боюнча укуктук мамилелерди жөнгө салат. Ошондой эле жерлерди берүү тартибин жана шарттарын аныктайт. Бул ченемдик укуктук акт 10 жыл мурда чыкканына карабастан ушул күнгө чейин АЖМФ жер тилкелерин ижарага берүү процессинде ЖӨБ органдарында көптөгөн суроолорду жаратып келатат. Бул чөйрөдөгү билимге болгон суроо-талапты эсепке алуу менен, USAIDдин “Ийгиликтүү аймак” Долбоору өзүнүн өнөктөш элеттик муниципалитеттери үчүн эки жылдан бери окуу иш-чараларын өткөрүп келүүдө. Бул окуулар АЖМФ жер тилкелерин натыйжалуу башкаруу боюнча практикалык кеп-кеңештерди жана билим берүү формасында өтүп турат. Жалпысынан мындай окуулар жана консультациялар 22 өнөктөш айылдык аймакка берилди, аларга 200дүн тегерегинде адам катышты.

АЖМФ жерлерин башкаруу чөйрөсүндө кандай билим зарыл?

Практикалык тренингдерге айыл өкмөтүнүн муниципалдык кызматчылары, жер комиссияларынын мүчөлөрү, жергиликтүү кеңештердин депутаттары, үрөн өстүрүүчү, мал тукумун байытуучу, тажрыйба-селекциялык, эксперименталдык чарбалардын жана айыл чарба кооперативдеринин өкүлдөрү, дыйкан чарбаларынын жетекчилери жана мүчөлөрү, ошондой эле бейөкмөт уюмдар-

дын өкүлдөрү катышты. Катышуучулардын курамы эмне үчүн мындай көп түрдүү болду? Себеби булардын баары АЖМФ жерлерин колдонуу процессинде кызыкдар тараптар болуп саналат. Айталы, ЖӨБ органдары жерлерди башкарса, айыл чарба өндүрүшчүлөрү ошол жерлерди колдонууга алышат.

USAIDдин “Ийгиликтүү аймак” долбоорунун алкагында пилоттук элеттик муниципалитеттерде өткөрүлгөн окуу процессинде, насаат берүү жана практикалык консультациялар маалында катышуучулар эки тема боюнча маалымат алышты. Алар: “АЖМФ жерлерин пайдалануунун келечектүү планын даярдоо баскычтары” жана “АЖМФ жерлерин ачык жана айкын өткөрүлгөн тооруктарда (аукциондордо жана конкурстарда) берүү”. Катышуучуларга Типтүү жоба, АЖМФ жерлерин пайдалануунун Келечектүү планын даярдоо жана бекитүү процессин регламенттештирген жер мыйзамдарынын ченемдик укуктук актылары боюнча баштапкы билим берилди. Муниципалитеттердин өкүлдөрү айыл өкмөтүнүн, жергиликтүү

кеңештин, жер комиссиясынын, жергиликтүү каттоо органдарынын, агрардык өнүгүү боюнча райондук башкармалыктын, АЖМФ жерлерин пайдалануунун Келечектүү планын даярдоого, бекитүүгө жана ишке ашырууга катышкан башка кызыктар жактардын ыйгарым укуктары жана иш-милдеттери менен таанышып чыгышты. Катышуучулар өз муниципалитеттеринин мисалында Келечектүү пландын долбоорлорун даярдоо боюнча көндүмдөргө ээ болушту. Ошондой эле алар АЖМФтин жер

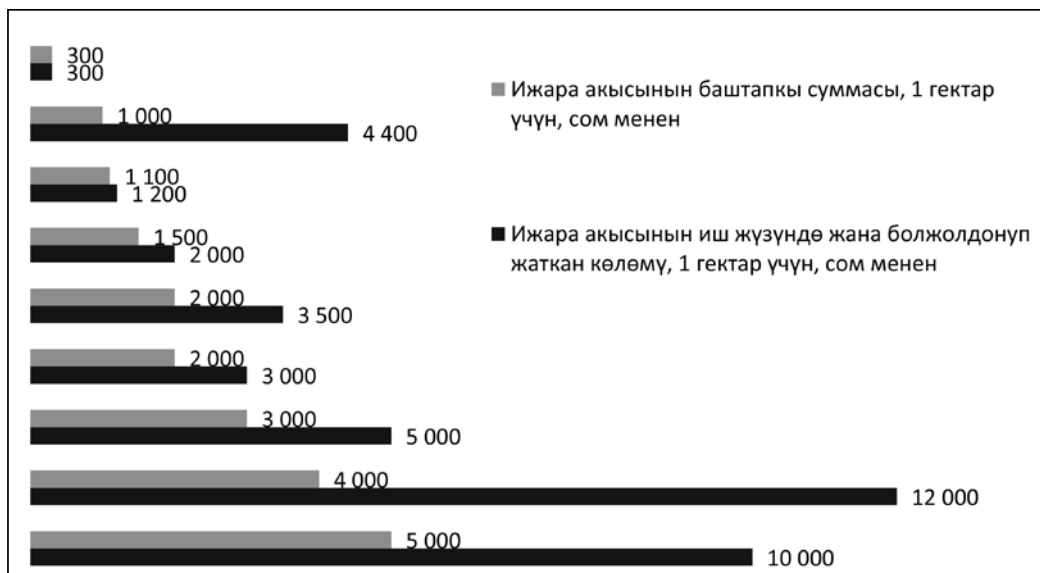

тилкелерине ижара укуктарын сатуу боюнча ачык-айкын тооруктарды өткөрүүнүн жол-жоболору, талаптары, шарттары боюнча билим алышты. Пилоттук муниципалитеттердин өкүлдөрүнө “АЖМФ жерлерин ижарага берүүнүн шарттары жана тартиби жөнүндө Типтүү жобонун” электрондук версиясы, окутуучу презентациялар, фонддун жерине ижара укугун сатуу боюнча ачык аукционорду өткөрүү боюнча усулдар жана методикалык колдонмолор таратылып берилди. Катышуучулар тренингдин темаларына тикелей тиешелүү да, анын чегинен чыккан да көптөгөн суроолорду беришти. Мисалы, жайыт жерлерин; муниципалдык менчикте турган жер тилкелерин; жер үлүшү катары жеке адамдарга чексиз мөөнөткө колдонууга берилген жерлерди натыйжалуу башкаруу тууралуу суроолор көп болду.

Эффективдүү өткөрүлгөн аукциондор ар бир ЖӨБго 170 миң сомдон 6 миллион сомго чейин кошумча киреше алып келиши мүмкүн

Өнөктөш муниципалитеттердеги кырдаалды изилдей келгенде, АЖМФ жерлерине ижара укугун сатуу боюнча ачык-айкын аукциондорду талаптагыдай сапатта өткөрүп, жергиликтүү бюджеттерди бир кыйла олуттуу толтурууга мүмкүн экени белгилүү болду. Ачык-айкын жол-жоболор жана кеңири маалымат өнөктүгү атаандаштыктын күчөшүнө алып келет. Бул болсо өз кезегинде бир гектар жердин ижара акысына да сөзсүз түрдө таасирин тийгизип, баш-

1-диаграмма. Баштапкы баасына салыштырмалуу АЖМФ жеринин 1 гектары үчүн аукциондогу ижара акысынын суммасынын өсүшүнө жасалган божомол, сом менен

тапкы баасына салыштырмалуу бир кыйла жогору болот. Айталы, тогуз өнөктөш ЖӨБ боюнча алынган маалыматтарга жасалган анализ көрсөткөндөй, айрым учурларда жерге байланышкан бүтүмдүн баасы баштапкы баасынан үч эсе ашып кеткен. Орточо алганда, мындай өсүш 100 пайыздан кем болбойт. Изилдөө жүргүзүлгөн тогуз муниципалитетте ижарага берилген АЖМФ жерлеринин жалпы аянты 600 гектардан көп болгонун эсепке алганда, жергиликтүү бюджеттерге түшчү жалпы акча жылына 1,5 миллион сомду түзөт, же ар бир муниципалитетке орточо 170 миң сомдон туура келет.

Таблицадагы маалыматтарга таянуу менен бир тыянакты чыгарууга болот: 2020-жылы АЖМФ жер тилкелерине өткөрүлгөн ачык-айкын аукциондордун натыйжасында пилоттук муниципалитеттер жергиликтүү бюджеттин киреше бөлүгү 3 миллион сомго толукталат деп күтүп жатышат. Бул каражат жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүдө өнөктөш ЖӨБ органдарына финансы жагынан чоң жардам болоору шексиз.

Буга чейин, 2019-жылы USAIDдин “Ийгиликтүү аймак” Долбоору ушундай эле техникалык жардамды башка 18 ЖӨБ органына да берген эле. Окуулардын жана консультациялардын натыйжасы боюнча өзгөрүүлөргө жасалган мониторингдин жыйынтыктары бир нерсени көрсөттү: аукциондор ачык-айкын, атаандаштык мүнөзүндө өткөн шартта АЖМФ жерлерин ижарага берүүдөн жергиликтүү бюджеттерге түшкөн кирешелер орточо 80 пайызга өскөн. Ал эми муниципалитеттер кошумча алган жалпы сумма дээрлик 107 миллион сомду түздү. Бул демек ар бир муниципалитет болжол менен 6 миллион сомду алды дегенди билдирет.

Башка ЖӨБ органдары да ушундай жыйынтыкка кантип жете алышат? Бул мүмкүнбү? Эгерде көйгөйлөрдү терең талдап чыгып, АЖМФ жерлерин башкаруу процессин ачык, атаандаштыкка жөндөмдүү жана натыйжалуу кылууга жардам бере турган сунуштарды аткарасыз, сиз да мындай ийгиликке жете аласыз.

АЖМФ жерлерин башкарууда ачык-айкындуулук маселеси

USAIDдин “Ийгиликтүү аймак” Долбоорунун өнөктөш элеттик муниципалитеттеринде АЖМФ жер тилкелерин башкаруу боюнча практикалык консультациялардын жыйынтыгында изилденген азыркы кырдаал төмөнкүдөй болду.

Бардык өнөктөш муниципалитеттердин карамагында жана башкаруусунда АЖМФ жер тилкелери бар. Бирок муниципалитеттердин басымдуу бөлүгүндө бул жерлерди башкаруу боюнча стратегиялык документти – АЖМФ жерлерин пайдалануунун Келечектүү планын даярдоо тажрыйбасы жок. Бирок мурда мындай документтер бар болчу. Айталы, өнөктөш муниципалитеттердин көбүндө 2000-жылдары USAIDдин “Кыргызстандагы жер реформасы жана жер рыногун өнүктүрүү” долбоорунун техникалык колдоосу менен АЖМФ жерлерин пайдалануунун Келечектүү пландары даярдалган эле. Учурда ошол Келечектүү пландардын көбү эскирди, алардын колдонуу мөөнөтү бүткөн. Себеби алар негизинен беш жылга эсептелип даярдалган болчу. Көпчүлүк ЖӨБ органдарында жер комиссияларынын курамы жаңырып, жерди түзүү боюнча жаңы адистер ишке келди. Бирок аларда талаптарга толук жооп берген ижара укугун сатуу боюнча ачык-айкын тооруктар – аукциондор жана инвестициялык конкурстар акыркы жылдары көп деле өткөрүлгөн жок. Өткөрүлгөн күндө деле процедуралык жол-жоболору бузулган же формалдуу гана бүткөрүлгөн. Айрым муниципалитеттерде АЖМФ жерлери түз усул менен гана берилип, муну менен жер мыйзамдарынын нормалары одоно түрдө бузулууда.

Мамфонддун жерлерин эффективдүү башкаруу чөйрөсүндө башка да көйгөйлөр бар экен. Аларды окуулардын жана консультациялардын катышуучулары айтып беришти. Мисалы, АЖМФ жерлерине ачык, айкын аукциондорду жана конкурстарды өткөрүү маселесинде көйгөйлөр көп.

Айталы, айрым ЖӨБ органдарында үрөн өстүрүүчү, мал тукумун байытуучу, эксперименталдык чарбалар “жашыл” зонадагы экономикалык жактан жагымдуу жерлерди эч кандай ачык тооруктарды өткөрбөй, узак мөөнөткө жеңилдетилген шарттарда бөлүп берүүнү талап кылышат. Жол-жоболор бузулуп өткөрүлгөн аукциондор-

дун натыйжасында башка терс кесепеттер пайда болууда: тооруктардын нааразы катышуучулары тартип коргоо органдарына кайрылып, мунун айынан кезексиз текшерүүлөр жана соттук териштирүүлөр башталат.

Ошондой эле тооруктун ыктымал катышуучуларына толук маалымат берүү зарылчылыгы тууралуу Типтүү жобонун талаптары сакталбаган учурлар да сейрек эмес. Тагыраак айтканда, маалыматтык кабарламада жана лоттордун таблицаларында толук маалымат көрсөтүлбөй калат.

Тооруктарга катышууга документтерди жана арыздарды кабыл алуу мөөнөттөрүнүн сакталбаганы, документтердин талаптагыдай жол-жоболостурулбаганы да ЖӨБ органдарына кедергесин тийгизип жатат.

Ачык тооруктардын катышуучулары кепилдик салымдарын төлөбөгөнү, жер салыгы же Кыргыз Республикасынын Социалдык фондуна чегерүүлөр өңдүү төлөмдөр боюнча карыздар да бир кыйла көйгөйлөрдү жаратып жатат.

Аукциондорду өткөрүп жаткан маалда жана бир лотко бир өтүнмө алганда ижара акысын жасалма түрдө көбөйтүп койгон учурлар да сейрек эмес.

Бул көйгөйлөр негизинен мыйзамдардын талаптарын сактабоонун, жол-жоболордун ачык-айкындуулугуна жетиштүү көңүл бурбаганынын же маалыматты билип туруп жашыруунун кесепетинен улам пайда болууда.

АЖМФ жерлерине өткөрүлгөн аукциондордун жана конкурстардын ачык-айкындуулугун жогорулатуу боюнча сунуштар

Жер мыйзамдарын жана АЖМФ жерлерин берүү тартиби жөнүндө Типтүү жобонун талаптарын бузбаш үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары АЖМФ жерлерин пайдалануунун Келечектүү планын жаңыртып, даярдап чыгып, макулдашып, бекитиши керек.

Айыл өкмөт башчынын чечими менен түзүлгөн жер комиссиялары Келечектүү пландын жер-

пландоо зоналарына ылайык жерлерди ижарага берүүгө милдеттүү. Жергиликтүү бюджеттин киреше бөлүгүн толуктоо максатында экономикалык жактан жагымдуу жерлердин “жашыл” зонасына караган жана инвестицияларды талап кылган жерлердин “сары” зонасына кирген жерлер ижара укугун сатуу боюнча ачык-айкын тооруктарды өткөрүү жолу менен берилиши керек. Келечектүү пландагы талап кылынбаган “күрөң” зонадагы жерлер түз берүү жолу менен өткөрүлүп берилсе болот.

Мөөнөттөрдү сактоого, маалыматты ачык жарыялап, жайылтууга карата төмөнкүлөрдү жасаш керек:

- маалыматтык кабарламанын жана лоттордун таблицаларын кеңири сүрөттөлүшү менен кошо жайгаштыруу тууралуу талаптар сакталышы керек, булар ачык аукцион өтөөрүнө бери дегенде 30 күн калганда илиниши керек;
- ачык тоорукка чыгарылып жаткан лоттор боюнча толук, ишенимдүү жана өз убагында маалыматтарды берүүгө байланышкан талаптар сакталышы керек;
- аукционго катышуу үчүн документтерди жана арыздарды кабыл алуу мөөнөттөрү так сакталып, аукцион өтчү күнгө 5 жумушчу күн калганда аларды кабыл алуу токтошу керек;
- аукцион өткөрүлгөн күнү анын жыйынтыктары тууралуу протоколго кол коюлушу керек;
- ачык-айкын аукцион өткөрүлгөндөн кийин 10 күндүн ичинде келишим түзүлүшү керек.

(ЖӨБ органдары АЖМФ жерлери кайда орун алганы, аянты, жер тилкелеринин контурларынын номурларын, жердин кыртышын, жердин күрдүүлүгүн жакшыртуу, сугатты жөнгө салуу үчүн зарыл иштер тууралуу маалыматка ээ эмес). Жерлерге инвентаризация жүргүзүп жаткан учурда жер түзүү боюнча адистер жеке адамдар АЖМФ жерлерине тиешелүү тилкелерди мөөнөтсүз колдонуп келатканын аныктаган учурлар да болду.

АЖМФ жерлерине карата ЖӨБ органдарынын укуктарын коргоону күчөтүүдөгү көйгөйлөр: эмнелерди жасабаш керек?

Окуу иш-чараларына катышкандар Айыл чарба жерлеринин мамлекеттик фондунун жерлерин колдонуу боюнча Келечектүү пландарды даярдоо, карап чыгуу, коомдук талкууга коюу, бекитүү жана ишке ашыруу темасы боюнча бир топ маселелерди көтөрүштү. Алардын ичинде ижара келишимин каттоо темасы да актуалдуу болуп турат. Төмөндөгү сунуштарды сактаган ЖӨБ органдарында текшерүүчү органдар менен келишпестиктер болбойт.

Айталы, айрым ЖӨБ органдарда айыл өкмөтүнүн карамагында турган АЖМФ жерлери тууралуу маалыматтар менен жергиликтүү каттоо органы берген маалыматтын ортосунда дал келбестик жана карамкаршылыктар бар. Ошондой эле түзүлгөн келишимдерде колдонуудагы жер мыйзамдарынын шарттарына карама-каршы келген шарттар да кезигет (ижара мөөнөттөрүнүн бузулушу, ижара келишимдеринин мамлекеттик каттоосунун жоктугу).

АЖМФ жерлерин максатсыз пайдаланууга байланышкан кырдаалдар да түзүлүп калат. Мисалы, айрым айыл өкмөттөрүндө жер тилкелери турак үй курулган жерди трансформациялоо жол-жобосун өткөрбөстөн эле жеке менчикке берилген учурлар кездешет. Айрым ЖӨБ органдарында жер пайдалануучулар тууралуу маалымат, ал эми башкаларында АЖМФ жер тилкелерине ижара келишимдери жок.

Кадрдык потенциалга, эсепке алууга жана отчет тапшырууга байланышкан көйгөйлөр да аз эмес: адистердин квалификациялык деңгээли талаптагыдай эмес; жер мыйзамдарынын, анын ичинде Типтүү жобонун талаптарын билишпейт; айыл өкмөтүнө караган жерлер тууралуу билишпейт

АЖМФ жерлерин колдонуу боюнча Келечектүү пландарды иштеп чыгып, коомдук талкууга чыгарып, бекитип, ишке ашыруу боюнча сунуштар

- Жогоруда айтылгандай, ЖӨБ органдарынын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоонун, жергиликтүү бюджеттин кирешесин жогорулатуунун эң эле эффективдүү ыкмасы – АЖМФ жерлерин пайдалануунун Келечектүү планын даярдоо. План менен иштөө процессин жеңилдетүү үчүн төмөнкү сунуштамаларды сакташ керек:
- АЖМФ жер тилкелерин инвентаризациялоо жана топографиялык сүрөткө түшүрүүдө картага так белгилеш керек (жер үлүштөрү жана АЖМФ жерлерине кирбеген, турак жай үчүн бөлүнгөн жерлер);
- Келечектүү пландын текст түрүндөгү бөлүгү картографиялык бөлүккө (жер-пландоочу зоналардын аянтына) шайкеш келиши керек;
- ижарага алгандардын тизмесинде көрсөтүлгөн маалымат (АЖМФ жерлерин ижарага алгандардын аты-жөнү, ижарада турган жерлердин контурлары, аянты) Келечектүү пландын текст түрүндөгү да, картографиялык түрүндөгү да бөлүктөрүндө жазылган маалыматка шайкеш келүүгө тийиш;
- Келечектүү планда инвестицияны талап кылган “сары” зоналардын жана талап кылынбаган жерлердин “күрөң” зоналарынын кеңири сүрөттөлүшү болууга тийиш. Ошондой эле бул жерлерди жакшыртуу боюнча жасалчу иштерди сүрөттөп берүү өтө маанилүү маселе.

USAID
АМЕРИКАНЫН ЭЛИНЕН

**USAIDдин “Ийгиликтүү аймак”
Долбоору тарабынан даярдалды¹**

¹ Бул макала Америка Кошмо Штаттарынын эл аралык өнүктүрүү агентствосу (USAID) аркылуу Америка элинин жардамы менен ишке ашырылды. Макаланын мазмуну үчүн DAI Global LLC жооптуу жана ал USAID же Америка Кошмо Штаттарынын өкмөтүнүн көз карашын сөзсүз түрдө чагылдыруусу шарт эмес.

ЖӨБ органы менен бизнестин өнөктөштүгү: элеттик тигүүчү цехти кантип ачса болот?

мамлекеттик кызмат көрсөтүүгө жана башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатууга жардам берет. Буга адатта суу менен жабдуу, таштанды чыгаруу, жолдорду тейлөө жана көчөлөрдү жарыктандыруу кызмат көрсөтүүлөрү кирет. Тепке айылы тууралуу айта турган болсок, бул жакта жергиликтүү бийлик жаңы жумуш орундарын түзүп, жергиликтүү бюджетке жаңы киреше алуу үчүн бошогон имараттарды ийгиликтүү колдонгонду өздөштүрдү.

Муниципалдык-жеке өнөктөштүк

USAIDдин “Ийгиликтүү аймак” Долбоору бул айылда муниципалдык менчикти башкаруу маселеси боюнча тренингдерди өткөргөн. Ошол тренингдерге катышкандан кийин жергиликтүү бийлик жашоочулар менен талкуу өткөрүп, ээнсиреп турган имаратты тигүүчү цехке айландырууну чечишти. Муну менен жергиликтүү колу шыктуу аялдарга жумуш орундары пайда болду.

Мурда ФАПтын, ал эми азыр тигүүчү цехтин имараты чакан эле,

Кыргыз Республикасынын түндүк-чыгышында орун алган Тепке муниципалитетинин курамына үч айыл кирет. Алар: Тепке, Курбу жана Жылдыз айылдары. Тепке айылынын жашоочулары өз турмуш сапатын жогорулатуу максатында болгон күчаракеттерин бириктирүүнү чечишти. Жергиликтүү тургундардын колдоосу менен муниципалдык бийлик көчөлөрдөгү жарыктандыруу системасын оңдоп чыгышты. Жеке демөөрчүлөр берген каражаттын эсебинен жергиликтүү фельдшердик-акушердик пункттун жаңы имараты курулду. Ал эми бошогон эски имарат колдонулбай турган эле.

Өз алдынчалуулукка жетүүдө шаарларга жана айылдарга колдоо көрсөтүү максатында USAIDдин “Ийгиликтүү аймак” Долбоору өлкө боюнча түрдүү 50 муниципалитет менен өнөктөштүктө иш алып барат. Долбоор муниципалитеттерге эффективдүү

болгону үч кичинекей бөлмө жана верандасы бар. Ошондуктан кандайдыр бир чакан өндүрүшкө же кызмат көрсөтүүгө колдонууга ылайыктуу. Буга чейин тигүүчү кыз-келиндер үйүндө эле иштешчү, бирок бул өздөрү үчүн да, кардарлар үчүн да бир топ ыңгайсыздыктарды жаратчу. Тигүүчү цехти ачууга түрткү болгон дагы бир себеп бар: Тепке ААнын Социалдык-экономикалык өнүгүү программасына чакан ишканаларды ачып, аялдар үчүн жумуш орундарын түзүү боюнча иш-чаралар киргизилген. Мындан улам тигүүчү цех бул тапшырманы аткарууга жардам болду.

Ошентип имаратты оңдоп, тигүүчү цех үчүн жабдууларды сатып алууга жергиликтүү бюджеттен акча бөлүндү. Айталы, имараттын ичинде жеңил ремонт жасоого 20 миң сом; тигүүчү жабдууларды сатып алууга 160 миң сом бөлүндү. Ошентип, тигүүчү

цехти ачууга кеткен жалпы чыгым 180 миң сомду түздү. Жабдуулардын түрү жана тизмеги Каракол шаарындагы тигүүчү цехтердин иши менен таанышып чыккандан кийин аныкталган. Жабдуулардын тизмегине тигүүчү цехтер үчүн жабдуулардын стандарттык топтому кирди. Мисалы: эки түрлүү тигүүчү машина, оверлог, жалпак тигиш машинасы, буу үтүгү, кийим бычуучу стол жана эмерек.

Андан кийин муниципалдык имаратты жана тигүүчү жабдууларды ижарага берүү боюнча ачык конкурс өткөрүлгөн. Имарат жана жабдуулар муниципалдык менчик болуп эсептелгендиктен, конкурстун жол-жобосу “Муниципалдык менчик объекттерин башкаруу тартиби жөнүндө” Жобого ылайык өткөрүлгөн. Бул Жобо USAIDдин “Ийгиликтүү аймак” Долбоорунун колдоосу алдында даярдалып, Тепке айылдык кеңешинин сессиясынын 2018-жылдын 14-сентябрындагы №67 Токтому менен бекитилген.

Келишим жергиликтүү ишкер Эдита Исмаилова менен түзүлдү, ал Тепке айылынын төрт тургунун туруктуу ишке алды.

Бул жаңы ачылган ишкана болгондуктан, ишинин алгачкы жылында имарат жана жабдуулар үчүн ижара акыдан бошотулган. Иши башталгандан кийин төрт ай өткөн соң тигүүчү цехтин жумушчулары патент ала башташты.

Тигүүчү цехти ачуудан ЖӨБО жана жергиликтүү жамаат көргөн негизги пайдалар төмөнкүлөр болду:

- 2020-жылдын сентябрынан баштап имарат жана жабдуулар үчүн ижара акысы алына баштады, бул болсо жергиликтүү бюджетке кошумча киреше булагы болду.

- Ай сайын тигүүчү цехтин төрт жумушчусу жеке эмгек ишкерчилиги менен алектенүүгө патент алып турушат, патент үчүн төлөнгөн акча да жергиликтүү бюджетке түшөт.
- Эми жергиликтүү эл, негизинен аялдар кийим тиктирүү үчүн Каракол шаарына (20 км) барбай калышты.
- Эки айылдын – Тепкенин жана Курбунун жашоочулары – 2450 адам же 460 үй кожолугу тигүүчү цехтин кызмат көрсөтүүлөрүн колдонушат.
- “Муниципалдык менчик жөнүндө” КР Мыйзамына ылайык, ижарага алуучу менен жабдууларды сатып алуу укугун берген келишим түзүү пландалууда. Муну менен жабдууну сатып алууга кеткен акчанын бир бөлүгү жергиликтүү бюджетке кайтып келет. Ал эми ижарага алуучуда бул жабдууларга аяр мамиле жасоого стимул пайда болот.

- Жылына эки жолу Биргелешкен мониторинг жана баалоо тобу тигүүчү цехтин ишине мониторинг жүргүзүп турат. Бул топ USAIDдин “Ийгиликтүү аймак” Долбоорунун колдоосу менен түзүлгөн.

Бала кездеги кыял орундалды

“Мен бала кезимде эле кийим тиккенди жакшы көрчүмүн, дайыма эле куурчактарым үчүн кооз кийимдерди тиге берчүмүн!”, - деп кубанычы менен бөлүшкөн Эдита “Саркеч” деп аталган цехти көрсөтүп жүрдү. Кампа катары колдонулган чакан бөлмөдө кездемелер, тигүүчү фурнитура жатат. Бул цехке кирген адам дароо жылуу чыгармачыл атмосфераны сезет.

Цехте төрт тигүүчү иштейт, алардын ар бири өз чөйрөсүндө таланттуу. Айталы, Айжамал балдар кийимдерин тиксе, Жылдыз спорттук жана күнүмдүк кийимдерге адистешкен.

Туруктуу кардарлар

Жылдыз Жанетова жергиликтүү Маданият үйүн жетектейт. Жаңы жыл майрамы үчүн Жылдыз өз тарбиялануучулары үчүн өтө көп көлөмдөгү костюмдарга буюртма берген. Мындан тышкары Эдита сахнаны кездеме менен кооздоп чыккан экен. Буюртманын негизги бөлүгү жергиликтүү жашоочулардан түшөт. Мисалы, эски кийимди жаңылоо, үлпөт тайдун алдында келиндин себин даярдоо өңдүү буюртмалар түшүп турат.

Жемиштүү кызматташтык

Жергиликтүү бийлик да өзгөчө буюртмаларды берип турат. Алардын өтүнүчү менен Эдита жана анын кызматкерлери жону жука үй-бүлөдө өскөн балдар үчүн мектеп формасын төмөн баада тигип беришкен.

Тигүүчү цехтин ишинин жыйынтыгына, суроо-талапка, рыноктун конъюнктурасына жана жергиликтүү бюджеттин мүмкүнчүлүктөрүнө жараша ЖӨБ органы Жылдыз жана Тепке айылдарында дагы эки тигүүчү цехти ачууну пландап жатат. Бул максатта бийлик Каракол шаарындагы кызыкдар тургундар үчүн окууларды өткөрүүдө.

“Мен жергиликтүү жумушсуз аялдарга тигүүчүлүк курстарга жазылгыла деп кеңеш берип жатам. 13 кишиден турган топ түзүлгөндө окуу башталат. Мындай болгондо биз дагы эки цехти ача алабыз”, – деп айтты жергиликтүү администрация башчысы Азиз Айтбосунوف.

COVID-19дун цехтин ишине тийгизген таасири

Жергиликтүү бийлик тигүүчү цехтин ишин ар тараптан колдоого аракет кылып келатат. Колдоонун биринчи баскычы – ижара акысын албастан тигүүчү

жабдууну жана имаратты колдонууга берүү. Мындан тышкары баштапкы этапта тигүүчү цехтин жумушчулары патентти төлөөдөн бошотулган.

Карантин маалында айыл өкмөтү COVID-19 илдетинин жайылышы менен күрөштүн алкагында беткаптарды жана коргонуучу кийимдерди тигүүгө буюртма берип, цехти иш менен камсыз кылды.

COVID-19 тигүүчү цехтин ишине жана пландарына олуттуу таасирин тийгизди. Жыл сайын мектептерде бүтүрүү кечелеринин алдында Тепкен айыл өкмөтүнүн курамына кирген үч айылдын бүтүрүүчүлөрү тигүүчү цехке өтө көп буюртма берип, иш туруктуу болчу. Бул жылы COVID-19 вирустук инфекциясынын жайылышы менен күрөштүн алкагында киргизилген карантин чараларына байланыштуу, тилекке каршы, мындай буюртмалар түшкөн жок. Жалпысынан буюртмалардын саны бир кыйла азайды. Себеби карантин шартында жана обочолонуу режиминде жергиликтүү эл кийим тиктирүүгө буюртма бербей калышты. Өткөн жылдын ушул мезгилине салыштырмалуу буюртмалардын деңгээли 60-70 пайызга төмөндөдү.

Эдитанын мындан кийинки пландары

Жай мезгилинде тигүүчү цехтин жумушчулары жергиликтүү мектептердин окуучулары үчүн кийим тигүүнү пландап жатышат. Мындан тышкары ишканаланын жетекчиси Бишкек шаарындагы тигүүчү цехтер менен байланыш түзүп, алардан

да буюртма алып турууга аракет жасоодо. Азырынча кийимдерди бычып берүү тууралуу алдынала макулдашуу бар.

M

